

HELSINGIN YLIOPISTO

Tulkin tehtävät ja häneen kohdistuvat rooli-odotukset rajaviranomaistulkkausessa

Miroslav Girshfeld
Maisterintutkielma
Kääntämisen ja tulkkauksen maisteriohjelma
Helsingin yliopisto
Toukokuu 2020

Tiedekunta – Fakultet – Faculty Humanistinen tiedekunta		Koulutusohjelma – Utbildningsprogram – Degree Programme Kääntämisen ja tulkkauksen maisteriohjelma	
Opintosuunta – Studieriktning – Study Track Oikeustulkkaus			
Tekijä – Författare – Author Miroslav Girshfeld			
Työn nimi – Arbetets titel – Title Tulkin tehtävät ja häneen kohdistuvat rooliodotukset rajaviranomaistulkkauksessa			
Työn laji – Arbetets art – Level maisterintutkielma		Aika – Datum – Month and year toukokuu 2020	Sivumäärä– Sidoantal – Number of pages 51+ liitteet (3) + venäjänkielinen tiivistelmä (12)
Tiivistelmä – Referat – Abstract <p>Tämä maisterintutkielma käsittelee tulkin roolia ja tehtäviä Rajavartiolaitoksessa. Tutkielman tarkoituksena oli selvittää, mitä Rajavartiolaitoksen tulkkien ja tutkijoiden mielestä tulkin tehtäviin kuuluu ja mitä odotuksia hänen rooliinsa kohdistetaan. Nimitystä Rajavartiolaitoksen tutkija käytetään tässä tutkielmassa oikeudellisessa merkityksessä, jolloin sillä tarkoitetaan hallinnollisessa tutkinnassa tai rikostutkinnassa työskenteleviä tutkijoita. Tutkimusmenetelmänä tutkimuksessa käytettiin puolistrukturoitua haastattelututkimusta. Haastatteluvaiheessa haastattelukysymykset oli jaettu neljään osioon: tulkin rooli ja tehtävät, hyvä tulkkaus, tulkin pätevyys sekä tulkkien ja rajaviranomaisten välinen yhteistyö.</p> <p>Kyselyyn vastanneet tutkijat ja tulkit olivat yhtä mieltä siitä, että tulkin on oltava luotettava ja puolueeton osapuoli, joka mahdollistaa viranomaisen tehtävien suorittamisen ja takaa Rajavartiolaitoksen asiakkaan oikeusturvan. Molemmat haastellut ryhmät pitivät tulkin pätevyyden kriteereinä tulkin käytännön kokemusta tulkaamisesta, vankkoja substanssitietoja, hyvää kielitaitoa ja kulttuurikompetenssia.</p> <p>Tulkausta pidetään onnistuneena silloin, kun tulkilla on hyvät mahdollisuudet valmistautua tulkkaukseen ja kun tulkattavat haluavat tulla ymmärretyiksi sekä silloin, kun tulkki kykenee välittämään viestejä tulkattavien välillä selvästi ja tehokkaasti. Tulkkien mielestä tulkkauksen on oltava sisällöltään mahdollisimman kattava, kun taas tutkijoiden mielestä tulkkauksen ei tarvitse olla sananmukaista, vaan siitä on käytävä ilmi prosessiin liittyvät ydinasiat.</p> <p>Tulkkien ja tutkijoiden yhteistyö on ollut pääsääntöisesti sujuvaa, mutta tulkit ovat kohdanneet joitakin tulkkauksen tekniseen toteutukseen liittyviä ongelmia. Ongelmina mainittiin kokemattomien rajavartijoiden tulkausta vaikeuttavat toimet sekä tulkkien oikea-aikaiseen varaamiseen liittyvät vaikeudet. Haastateltujen tutkijoiden vastaukset antavat sen käsityksen, että heidän kokemansa ongelmatilanteet liittyvät toisinaan ilmenevään yksityisen sektorin tulkkien epäluotettavuuteen ja heikkoihin substanssitietoihin sekä toisaalta siihen, että tulkki saattaa ottaa kantaa käsiteltävään asiaan.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords Rajavartiolaitos, tulkin rooli, oikeustulkkaus, ammattisäännöstö, tulkkaus, kääntäminen, haastattelututkimus, tutkimushaastattelu, tulkki.			
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited Helsingin yliopiston kirjasto – Helda / E-thesis			
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information			

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Oikeustulkkaus Rajavartiolaitoksessa.....	2
2.1	Rajavartiolaitos instituutiona.....	2
2.1.1	Rajavartiolaitoksen tutkijat	4
2.1.2	Rajavartiomiehet.....	4
2.1.3	Rajavartiolaitoksen tulkit	4
2.2	Tulkkaus Rajavartiolaitoksen tekemien päätösten tiedoksiannon yhteydessä.....	5
2.3	Tulkkaus esitutkinnan yhteydessä	6
2.4	Oikeustulkin roolit ja tehtävät	7
2.4.1	Lainsäädännölliset tehtävät	7
2.4.2	Oikeustulkin tehtävät ammattietiikan perusteella	8
2.5	Oikeustulkin roolia koskeva tutkimus	10
2.6	Tulkin rooli yleisellä tasolla ja roolin historiallinen aspekti	12
2.7	Tulkin pätevyys	13
3	Aineisto ja menetelmät	14
3.1	Tiedonkeruumenetelmä.....	14
3.2	Analyysimenetelmä	16
4	Tulkkauksen järjestäminen Rajavartiolaitoksessa	18
4.1	Tulkkauksilanteet ja tulkkien tehtävät Rajavartiolaitoksessa	18
4.1.1	Tulkkaus ja kääntäminen Rajavartiolaitoksen sisäisiin tarpeisiin	19
4.1.2	Asiakastulkkaus	20
4.2	Etätulkkaus Rajavartiolaitoksessa	22
4.3	Etukäteismateriaalit ja valmistautuminen	25
5	Tulkkauksen haasteet	27

5.1	Tulkkien kokemat ongelmatilanteet	28
5.2	Rajavartiolaitoksen tutkijoiden kokemat ongelmatilanteet	29
5.3	Näkökulmat tulkin lojaalisuuteen	30
5.4	Päätelmät	31
6	Tulkkauksen kattavuus ja funktionaalisuus	32
6.1	Tulkit	32
6.2	Rajavartiolaitoksen tutkijat	34
6.3	Päätelmät	35
7	Pätevä tulkki ja hyvä tulkkaus	37
7.1	Tulkit	38
7.2	Rajavartiolaitoksen tutkijat	40
7.3	Päätelmät	41
8	Johtopäätökset	43
9	Lähdeluettelo	47

1 Johdanto

Tulkkauksen rooli viranomaistoiminnassa ja vieraskielisten henkilöiden oikeusturvan takaamisessa tulee yhä tärkeämmäksi kansainvälistymisen ja valtioiden rajat ylittävän liikkuvuuden ja rikollisuuden myötä. Siksi onkin tärkeää, että tulkkaus rajaviranomaisessa on toimivaa ja tehokasta. Sitä varten tarvitaan vankkaa asiantuntemusta ja tietoa viranomaisen odotuksista tulkkia kohtaan sekä tulkkien odotuksista viranomaista kohtaan. Tällöin on kyse tulkin ja viranomaisen rooleista.

Tämä maisterintutkielma käsittelee tulkin roolia ja tehtäviä Rajavartiolaitoksessa. Tutkielman tarkoituksena oli selvittää, mitä Rajavartiolaitoksessa töissä olevien tulkkien ja Rajavartiolaitoksen tutkijoiden mielestä tulkin tehtäviin kuuluu ja mitä odotuksia hänen rooliinsa kohdistetaan. Rajavartiolaitoksen tutkijalla tarkoitetaan tässä tutkielmassa Rajavartiolaitoksen rikos- tai hallinnollisessa tutkinnassa työskentelevää henkilöä (ks. jakso 2.1.1.). Lisäämällä tietoisuutta näistä asioista voidaan varmistaa, että viranomaisen ja tulkin yhteistyö on mahdollisimman sujuvaa ja vaivatonta.

Yksilön oikeudesta tulkkaukseen on säädetty muun muassa Euroopan ihmisoikeussopimuksessa (63/1999), Suomen perustuslaissa (1999/731), kielilaissa (423/2003), laissa oikeudenkäynnistä hallintoasioissa (808/2019) ja laissa oikeudenkäynnistä rikosasioissa (689/1997). Nämä lait sääntelevät tulkkausta nimenomaan yksilön näkökulmasta eivätkä itse tulkkausta kovinkaan yksityiskohtaisesti. Siitä huolimatta niistä käy selkeästi ilmi oikeustulkkauksen perimmäinen tarkoitus. Euroopan ihmisoikeussopimus (63/1999) vaatii sitoutuneiden valtioiden takaavan jokaisen oikeuden osallistua häntä koskevien rikosoikeudellisten asioiden käsittelyyn omalla äidinkielellään taikka sillä kielellä, jota hän osaa parhaiten. Kyseessä on ihmisoikeussopimuksessa yksilöity ihmisoikeus (Kinnunen & Vik 2015: 210). Tulkin tehtävänä on varmistaa, että vieraskielinen henkilö pääsisi samaan asemaan kuin kansalliskieliä osaava henkilö. (Hale 2004: 9.) Ammattimaisen oikeustulkkauksen tarkoituksena on näin ollen taata vieraskielisen osallisen oikeusturva.

Suomen kansalliskieliä osaamattomilla oikeudenkäyntiin osallistuvilla henkilöillä on oikeus ymmärtää ja seurata itseään koskevaa oikeudenkäyntiä sekä saada itseään

koskeva tuomioistuimen tuomio omalla äidinkielellään tai sellaisella kielellä, jota hän osaa parhaiten. Myös todistajat voivat tarvita oikeustulkkiä, jos heitä ei voida kuulla oikeudenkäynnin yhteydessä heidän äidinkielellään. (Kinnunen & Vik 2015: 210–211; Mikkelsen 2000: 48)

Oikeustulkkauksen ja asioimistulkkauksen välinen jako ei ole yksiselitteinen. Oikeustulkkaus voidaan mieltää toisaalta asioimistulkkauksen alalajiksi ja toisaalta asioimistulkkauksen rinnakkaiskäsitteeksi (Koskinen & Vuori & Leminen 2018: 8). Oikeustulkin toimintaympäristö on nimittäin laaja. Käsitteellä oikeustulkkaus viitataan tulkkaukseen, joka sijoittuu oikeudellisiin toimintaympäristöihin ja erilaisten oikeudellisten kysymysten käsittelytilanteisiin (Kinnunen & Vik 2015: 209). Oikeustulkkaus ei siis kata pelkästään oikeussalissa tulkkauksista, vaan muun muassa tulkkauksen poliisi-, raja-, tulli- tai maahanmuuttoviranomaisissa (Tulkkauksen asiantuntijatyöryhmä 2008). Tässä tutkimuksessa tulkkausta rajaviranomaisessa tarkastellaan oikeustulkkauksena, sillä kyseessä on yksityishenkilöiden oikeusturvaan liittyvä tulkkaus.

Toisessa luvussa tarkastellaan Rajavartiolaitosta instituutiona, sivutaan Rajavartiolaitoksen toimintaa sääntelevää lainsäädäntöä sekä arvioidaan, millaisissa tilanteissa tulkkeja käytetään Rajavartiolaitoksen toiminnassa. Tämän lisäksi luodaan katsaus tulkin rooliin ja tehtäviin teoriaan ja ammattisäännösten tukeutuen.

2 Oikeustulkkaus Rajavartiolaitoksessa

2.1 Rajavartiolaitos instituutiona

Rajavartiolaitos on sisäministeriön johdolla toimiva sisäisen turvallisuuden viranomainen, joka on lisäksi osa ulkoista turvallisuusjärjestelmää (Rajavartiolaitos s.d.: Hallintoyksiköt; Helminen ym. 2005: 135). Rajavartiolaitoksen tehtäviin kuluvat merialueen valvonta ja maarajavalvonta, rajatarkastukset sekä rajaturvallisuuden ylläpito. Sen muita ydintehtäviä ovat kansainvälinen yhteistyö muiden maiden rajaviranomaisten kanssa sekä maanpuolustus. (Rajavartiolaitos s.d.: Tehtävät.) Tällä hetkellä jo vanhentuneessa laissa Rajavartiolaitoksesta (5/1975 2§) sanottiin, että ”Rajavartiolaitoksen sisäinen järjestys on sotilaallinen”. Tämä tarkoittaa, että

viranomaisessa on sotilaskuri, selvät johtosuhteet ja toimintatavat (Puolustusvoimat 2016: 14).

Rajavartiolaitoksen toiminnasta säädetään rajavartiolaissa (578/2005), aluevalvontalaissa (755/2000), ulkomaalaislaissa (301/2004), laissa rajavartiolaitoksen hallinnosta (577/2005) sekä ylikansallisessa lainsäädännössä. Yksi esimerkki jälkimmäisestä on Schengenin rajasäännöstö (2006). (Heusala, Lohiniva & Malmi 2008: 209). ”Muille kuin EU-kansalaisille tehdään perusteellinen tarkastus. Sen yhteydessä tutkitaan maahantuloedellytysten täyttyminen, joka varmistetaan tarvittaessa myös viisumitietojärjestelmästä” (Schengenin rajasäännöstö 2006).

Rajavartiolaitos on poliisin ja Tullin tavoin esitutkintaviranomainen. Sen tehtäviin kuuluu rikosten ennalta ehkäiseminen, selvittäminen ja syyteeseen saattaminen itsenäisesti tai yhteistyössä toisen viranomaisen kanssa. Rajavartijan toimivaltuudet ovat pitkälti samat kuin poliisimiehellä, joitakin valeostoihin, peitetoimintaan, telekuunteluun tai televalvontaan liittyviä poikkeuksia lukuun ottamatta. Muun teknisen tarkkailun suhteen toimivaltuudet ovat samat. (Heusala ym. 2008: 212). Rajavartiolaitoksen toimivaltuudet ovat sinänsä merkittävät. Esimerkiksi Tulli tai poliisi ei voi suorittaa Rajavartiolaitoksen vastuualueeseen kuuluvia tehtäviä itsenäisesti ilman yhteistyötä Rajavartiolaitoksen kanssa. Rajavartiolaitos voi kuitenkin suorittaa sekä poliisin että Tullin tehtäviä, mikäli se on tarpeellista rajatarkastus- ja rajavalvontatehtävien suorittamiseksi.

Rajavalvonnalla tarkoitetaan valvontatoimenpiteitä, joiden tarkoitus on estää valtakunnan rajan ja Euroopan unionin ulkorajan ylittäminen rajanylityspaikkojen välisellä alueella (Heusala ym. 2008: 209). Rajatarkastuksilla taas tarkoitetaan rajaturvallisuuden ylläpitämiseksi tehtävää henkilön sekä hänen tavaroidensa ja kulkuneuvonsa tarkastamista, mikäli henkilö on ylittänyt tai aikoo ylittää valtakunnan rajan. (Rajavartiolaitos s.d.: Rajatarkastukset). Rajatarkastusten yhteydessä suoritetaan toisinaan myös henkilöiden kuulemisia, jolloin saatetaan tarvita tulkkausta.

Seuraavissa jaksoissa tarkastellaan tutkimuksen kannalta keskeisiä käsitteitä kuten Rajavartiolaitoksen tutkija, rajavartiomies ja Rajavartiolaitoksen tulkki.

2.1.1 Rajavartiolaitoksen tutkijat

Tutkimuksessa käytetään nimitystä Rajavartiolaitoksen tutkija oikeudellisessa merkityksessä, jolloin sillä tarkoitetaan hallinnollisessa tutkinnassa tai rikostutkinnassa työskenteleviä tutkijoita. Hallinnollisessa tutkinnassa voi toimia rajavartiomiehen koulutuksella, mutta rikostutkijana toimivalta henkilöltä edellytetään erityiskoulutusta. Valtioneuvoston asetus rajavartiolaitoksesta (651/2005: 49 §) määrittää tällaiseksi erityiskoulutukseksi ”opistoupseerin tutkinnon tai soveltuvan korkeakoulututkinnon sekä rajavartiolaitoksessa annettavan tutkinnanjohtajan koulutuksen”. Soveltuvia korkeakoulututkintoja ovat muun muassa upseerin alempi tai ylempi korkeakoulututkinto sekä Poliisiammattikorkeakoulussa suoritettut poliisin korkeakoulututkinnot (Valtioneuvoston asetus rajavartiolaitoksesta 651/2005: 49 § 2. momentti). Käytännössä tutkijan tehtävänä on yksittäisten tutkintatilanteiden johtaminen.

2.1.2 Rajavartiomiehet

Tässä tutkimuksessa rajavartiomiehellä tarkoitetaan Rajavartiolaitoksen virkamiestä, joka Rajavartiolaitoksen hallinnosta annetun lain (577/2005 15 §) määritelmän mukaisesti ”on saanut valtioneuvoston asetuksella säädettävän rajavartiomiehen koulutuksen ja jonka hallintoyksikön päällikkö on määrännyt rajavartiomieheksi”. Sanavalintaan rajavartiomies on päädytty tässä tutkimuksessa edellä lueteltujen säännösten perusteella ja siksi, että tutkimuksen toteuttamisessa hyödynnetyssä tutkimuskirjallisuudessa (mm. Heusala ym. 2008 ja Helminen ym. 2014) on käytetty nimenomaan tätä termiä.

2.1.3 Rajavartiolaitoksen tulkit

Rajavartiolaitoksella on neljä niin sanottua itärajan hallintoyksikköä, jotka ovat Lapin, Kainuun, Pohjois-Karjalan ja Kaakkois-Suomen hallintoyksikkö. Jokaisessa hallintoyksikössä on yksi virassa oleva venäjän kielen tulkki-kielenkääntäjä. Tulkki-kielenkääntäjien toimenkuvat ovat moninaiset, sillä niihin voi liittyä sekä puhutun kielen tulkkaamista että muun muassa kirjallista asiakirjojen kääntämistä Rajavartiolaitoksen sisäisiin tarpeisiin (kts. tarkemmin alaluku 4.1).

2.2 Tulkkaus Rajavartiolaitoksen tekemien päätösten tiedoksiannon yhteydessä

Esitutkintatehtävien hoitamisen ohella Rajavartiolaitos tekee hallinnollisia päätöksiä. Päätösten tekemisessä sovelletaan hallintolakia. Hallintolain mukaan viranomaisen on järjestettävä tulkitseminen ja kääntäminen sellaisessa asiassa, joka tulee vireille viranomaisen aloitteesta, mutta tulkitseminen ja kääntäminen on mahdollista järjestää muussakin tapauksessa, mikäli asianosaisen oikeusturvan toteutuminen sitä edellyttää (Hallintolaki 434/2003: 26 §). Hallintolain mukaan tulkitseminen ja kääntäminen on järjestettävä, ”mikäli asianosainen ei osaa viranomaisessa käytettävää suomen tai ruotsin kieltä tai mikäli hän ei vammaisuuden tai sairauden perusteella voi tulla ymmärretyksi.” (Hallintolaki 434/2003: 26 §.)

Tulkitseminen on tässä keskeinen sananmuoto, koska sillä on haluttu tehdä ero ammattimaiseen kääntämiseen sekä varmistaa asiankäsittelyn joustavuus (Hallituksen esitys 72/2002: 83). Hallintolain sananmuotojen tavoitteena on ollut varmistaa asioiden joustava käsittely, mikä heijastelee lain suuntautumista ennen kaikkea viranomaisen työn helpottamiseen ja sujuvuuteen. Hallintolain mukaan viranomaisen on huolehdittava asianosaisen tulkittamisesta, mikä käytännössä tarkoittaa sitä, että esitutkintaviranomainen voi itse toimia tulkkina, taikka hän voi käyttää tulkkina sellaista henkilöä, joka voi toimia tulkkina. (Helminen ym. 2014: 317–318.)

Viranomaisen päätöksentekomenettelyä säätelevät muun muassa hyvän hallinnon periaatteet. Perustuslain (1999/731) 21 pykälän 2 momentti ja hallintolain (2003/434) 34 pykälän 1 momentti takaa asianosaiselle oikeuden tulla kuulluksi itseään koskevassa asiassa ennen kuin viranomainen tekee päätöksen. Tällä perusteella asianosaisella on lähtökohtaisesti oikeus lausua mielipiteensä asiasta sekä ”antaa selityksensä sellaisista vaatimuksista ja selvityksistä, jotka saattavat vaikuttaa asian ratkaisuun”. (Heusala ym. 2008: 212).

Rajavartiolaitoksessa päätöksiä voi tehdä yksittäinen rajavartiomies. Hän voi esimerkiksi tehdä päätöksen henkilön kääntämisestä rajalla, minkä lisäksi hän on oikeutettu ottamaan henkilötuntemerkit turvapaikanhakutilanteessa sekä ottamaan haltuun tekaistuksi epäillyn matkustusasiakirjan. (Heusala ym. 2008: 212). Hyvän hallinnon periaatteiden pohjalta päätöksen asianosaisilla on oikeus tulla kuulluksi,

mitä varten tarvitaan useissa tapauksissa tulkkausta. Asianosaisella voidaan tarkoittaa henkilöä, johon päätös kohdistuu sekä henkilöä, johon päätös tosiasiallisesti vaikuttaa (Tieteen termipankki 2020: asianosainen.)

2.3 Tulkkaus esitutkinna yhteydessä

Toinen tilanne, jossa tulkkausta voidaan tarvita, on esitutkinta. Esitutkimenettelystä säädetään esitutkintalaissa (2011/805). Rajavartiolaitoksen suorittamaa tutkintaa johtaa vartioston tutkinnanjohtaja. Rajavartiostojen tutkinnanjohtajien ja poliisipäällystään kuuluvien tutkinnanjohtajien toimivaltuudet ovat samanlaisia (Heusala ym. 2008: 213). Pakkokeinolain (2011/806) 2 luvun 2 momentin mukaan tutkinnanjohtajana voi toimia ”vähintään luutnantin arvoinen rajavartiomies, joka on saanut tutkinnanjohtajalle Rajavartiolaitoksessa säädetyn koulutuksen ja jonka Rajavartiolaitoksen tai sen hallintoyksikön päällikkö on määrännyt tutkinnanjohtajaksi”.

Esitutkintalain (805/2011) 4 luvun 12 pykälässä asetetaan esitutkintaviranomaiselle kaksi esitutkinna aikana tapahtuvaa tulkkausta koskevaa velvollisuutta. Lain 4 momentin mukaan esitutkintaviranomaisella on velvollisuus selvittää, tarvitseeko asianosainen tulkkausta. Sen yhteydessä on lisäksi tärkeä selvittää asianosaisen äidinkieli, koska sillä on vaikutusta valittaessa kieltä, jolla esitutkintaa seuraava oikeudenkäynti tulee tapahtumaan. Lain 2 momentin mukaan esitutkintaviranomainen on velvollinen järjestämään tulkkausta valtion kustannuksella. Esitutkintalain vaatimukset perustuvat Euroopan ihmisoikeussopimuksen (63/1999) 6. artiklaan, joka koskee oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeita (Hallituksen esitys 63/2013). Esitutkintalain 4 luvun 12 pykälän 4 momenttia koskevassa hallituksen esityksessä (HE 63/2013: 27–29) korostetaan muun muassa tulkin puolueettomuutta, mutta sen ohella todetaan, ettei tämä säännös estä esitutkintaviranomaista huolehtimasta tulkkauksesta itsenäisesti, jos hänellä on riittävä kielitaito esitutkintatoimen täyttämiseksi toisella kielellä.

Esitutkintalaki (805/2011) asettaa vaatimuksia myös tulkille: tulkin on oltava tehtävään sopiva henkilö, jolla on tehtävän edellyttämät taidot. Käytännössä tulkin ammattitaito saattaa vaihdella sen mukaan kuinka paljon aikaa tulkkauksen järjestämiseen on ollut ja kuinka harvinaisen kielen tulkkausta tarvitaan (Helminen

ym. 2014: 447). Esitutkintalain (2011/805) 12 pykälän 4 momentin mukaan esitutkintaviranomainen voi määrätä uuden tulkin, mikäli ilmenee, ettei tulkki täytä lain asettamia vaatimuksia. Uusi tulkki voidaan määrätä myös muusta painavasta syystä. Laissa ei kuitenkaan säädetä tulkin esteettömyysvaatimuksesta, mikä tarkoittaa, että rajaviranomainen voi käyttää omia tulkkeja. Rajavartiolaitoksen rajavartioissa onkin omia tulkkeja-kielenkääntäjiä, jotka tekevät sekä kirjallisia käännöksiä viranomaisen tarpeisiin että tulkkauksia, mikäli tilanne niin vaatii. Vanhentuneen lain rajavartiolaitoksesta (5/1975) 4 §:ssä oli erillinen maininta siitä, että Rajavartiolaitoksessa on toimi nimeltään tulkki.

2.4 Oikeustulkin roolit ja tehtävät

2.4.1 Lainsäädännölliset tehtävät

Oikeustulkin toiminasta on säädetty tarkemmin rikoslain (39/1889) 40 luvun 5 §:ssä ja hallintolain (434/2003) 13 pykälässä. Nämä säännökset asettavat tulkeille vaatimuksia siitä, mitä he eivät saa tehdä. Kyseessä ovat siis negatiiviset velvoitteet.

Hallintolain 13 §:n 1 momentissa säädetään asiamiehen ja avustajan salassapitovelvollisuudesta: ”Asiamies tai avustaja ei saa luvattomasti ilmaista päämiehen hänelle asian hoitamista varten uskomaa luottamuksellista tietoa.” On huomattava, että tulkkia ei pidetä lain sanamuodon mukaan avustajana, vaan 13 §:n 3 momentissa täsmennetään erikseen, että lain vaatimus koskee myös asian käsittelyssä käytettävä ”tulkkia, kääntäjää tai muuta henkilöä, joka osallistuu päämiehen asian hoitamiseen”. Käytännössä salassapitovelvollisuus tarkoittaa sitä, että tulkki on velvollinen yhtäältä sekä olemaan välittämättä luottamuksellista tietoa aktiivisesti eteenpäin että noudattamaan sellaista huolellisuutta, jota tarvitaan tiedon välittämisen estämiseen. Viimeksi mainitussa kyse voi olla esimerkiksi oman työtietokoneen tietoturvasta huolehtimisesta.

Salassapitovelvollisuuden rikkominen voi täyttää rikoslain 40 luvun 5 §:ssä säädetyn virkasalaisuuden rikkomisen tunnusmerkistön, jolloin tekijä on tuomittava sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi. Jos teko on aiheutunut huolimattomuudesta eikä ole kokonaisuutena arvioiden vähäinen, tuomitaan tekijä sakkoon tai vankeuteen enintään kuudeksi kuukaudeksi rikosnimikkeellä tuottamuksellinen virkasalaisuuden rikkominen, ellei muualla laissa ole säädetty ankarampaa rangaistusta.

Rikoslain 40 luvun 5 §:n 2 kohdassa säädetään myös tietojen väärinkäyttökiellosta: ”Henkilö ei saa käyttää salassa pidettävää tietoa omaksi taikka toisen hyödyksi tai toisen vahingoksi”. Tulkin toiminnassa tällaisia tietoja ovat esimerkiksi tulkattavan terveydentila tai liiketoimintaan liittyvät salaisuudet. Jos tulkki on saanut salassa pidettäviä tietoja tehtävää hoitaessaan, hän ei saa välittää taikka myydä niitä esimerkiksi tiedotusvälineille. Hyväksikäyttökiellon rikkomisesta seuraa myös tiedosta saadun hyödyn menettäminen.

Esteellisyydestä säädetään hallintolaissa (27 §:n 1 ja 2 momentti). Säännöksen mukaan ”virkamies ei saa osallistua asian käsittelyyn eikä olla läsnä sitä käsiteltäessä, jos hän on esteellinen”. Mitä virkamiehen esteellisyydestä säädetään, koskee myös monijäsenen toimielimen jäsentä ja muuta asian käsittelyyn osallistuvaa sekä tarkastuksen suorittavaa tarkastajaa”. Muihin asian käsittelyyn osallistuviin tahoihin kuuluu muun muassa tulkki. Näin ollen tulkki ei saa esimerkiksi tulkata oikeudenkäyntiä, jonka osallisena on tulkin läheinen tai siihen verrattavassa suhteessa oleva henkilö. Esteellisyydestä säädetään tarkemmin hallintolain 28 §:ssa.

Tulkin tehtävät yllä mainittujen lakisääteisten velvoitteiden perusteella:

1. Pitää salassa tehtävien aikana saamansa tiedot
2. Olla vastaanottamatta toimeksiantoa, jos on esteellinen.
3. Olla väärinkäyttämättä tehtävien hoitamisen aikana saatuja tietoja

Kuten yllä luetelluista lakisääteisistä velvoitteista käy ilmi, Suomen laki sääntelee tulkin toimintaa lähes yksinomaan asettamalla tulkkille velvoitteita siitä, mitä hän ei saa tehdä.

2.4.2 Oikeustulkin tehtävät ammattietiikan perusteella

Kuten edellisestä luvusta käy ilmi, laissa säädetään tulkin tehtävistä vain niukasti ja asetetaan tulkkille pelkästään negatiivisia velvoitteita, minkä vuoksi tulkit joutuvat käytännön toiminnassaan turvautumaan ammattietiikkaan.

Yksi vaikutusvaltaisimmista toimijoista tulkkien etiikan ja ammattisäännösten määrittämisessä on Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto (SKTL). SKTL on laatinut useita ammattisäännöstyöjää, joiden tarkoituksena on edistää tulkkialan toiminnan eettisyyttä. Tähän mennessä SKTL on julkaissut asioimistulkin ja oikeustulkin ammattisäännöt sekä oikeustulkkausohjeet.

Ammattietiikka koostuu suosituksista. Ne eivät ole velvoittavia samalla lailla kuin lainsäädäntö, vaikka tulkkausalalla toimivat tulkit sitoutuvat siihen. Eettisten sääntöjen rikkomisesta ei seuraa rikosoikeudellista seuraamusta, mikäli toiminta ei ole ollut lainvastaista. Tämä onkin ammattietiikan keskeinen ero lainsäädäntöön verrattuna. Ammattieettisillä säännöillä on merkittävä osuus tulkkien roolin muovaamisessa, koska nimenomaan niistä voi saada käsityksen tulkin käytännön työtehtävistä.

Tulkin tehtävät SKTL:n oikeustulkin etiikan mukaan (SKTL 2013):

1. Pitää salassa tehtävien aikana saamansa tiedot
2. Olla vastaanottamatta toimeksiantoa, jos on esteellinen.
3. Olla väärinkäyttämättä tehtävien hoitamisen aikana saatuja tietoja
4. Olla vastaanottamatta toimeksiantoa, jonka hoitamiseen hänellä ei ole riittävää pätevyyttä.
5. Huolehtia valmistautumisesta toimeksiantoon määräaikoja noudattaen.
6. Tulkata kattavasti, olla tekemättä perusteettomia lisäyksiä ja poistoja.
7. Olla puolueeton. Olla antamatta tunteiden, asenteiden ja mielipiteiden vaikuttaa työhön.
8. Tulkki ei ole velvollinen avustamaan asiamiestään eikä hoitamaan muita kuin tulkkaustehtäviä.
9. Käyttäytyä tilanteen ja toimeksiannon vaatimalla tavalla.
10. Ilmoittaa tulkkausta oleellisesti vaikeuttavista seikoista tulkkaustilanteessa.
11. Olla toimimatta ammattikuntaansa haittaavalla tavalla.
12. Kehittää jatkuvasti omaa ammattitaitoaan.

Kuten yllä olevasta luettelosta käy ilmi, kolme ensimmäistä eettistä sääntöä perustuu suoraan lakiin. Muilta osin ammattisäännösten antama kuva tulkin tehtävistä on paljon monimuotoisempi lakiin verrattuna. Siinä missä lainsäädäntö kertoo siitä, miten tulkki ei saa toimia, antaa ammattisäännöstö tietoja muun muassa siitä, mitä tulkin on tehtävä eli se asettaa myös positiivisia velvoitteita. Ammattisäännösten erityispiirre on myös se, ettei se pelkästään määritä tulkin tehtäviä, vaan kuvaa myös tulkin roolia oikeudellisessa toimintaympäristössä.

Eettiset säännöt määrittelevät sen, mihin tulkin toiminnassaan on pyrittävä. Ne kuvaavat kuitenkin pohjimmiltaan ideaalia, joka on käytännön tasolla erittäin vaikeasti saavutettavissa (Hale 2004: 8). On tärkeä ottaa huomioon, ettei eettisessä säännöstössä millään voida ottaa huomioon kaikkia mahdollisia tilanteita, jotka tulkki voi kohdata ammattielämässään.

2.5 Oikeustulkin roolia koskeva tutkimus

Tulkin rooleja koskevan tutkimuksen ja sen pohjalta kehitettyjen teorioiden pyrkimyksenä on selvittää, mikä tulkin rooli käytännön tulkkaustoiminnassa on ja minkälaisia odotuksia tulkkiin kohdistuu. Roolitutkimuksen päämääränä on ollut kehittää teoria, joka vastaisi mahdollisimman tarkasti todellisuutta ja johon tulkit voisivat mahdollisimman tehokkaasti vedota (Pöchhacker & Shlesinger 2002: 342).

Tulkin rooli on käsitteenä problemaattinen. Aihetta on tutkittu paljon ja sen suosio on kasvanut 1970-luvulta lähtien (Pöchhacker & Shlesinger 2002: 198). Tähän päivään mennessä tulkin rooleja on käsitteellistetty monin eri tavoin ja aihetta on tarkasteltu useista näkökulmista. Tutkimuksen keskiössä ovat muun muassa seuraavat kysymykset:

- Onko tulkki aktiivinen vai passiivinen (näkyvätön) toimija?
- Kenelle tulkki on lojaali tulkkauksilanteen yhteydessä?
- Mitä tulkin rooliin kuuluu?
- Minkälaisia eroja tulkin roolin välillä on käytännössä ja teoriassa?

On syytä ottaa huomioon myös se, että tulkin rooli voi olla hyvinkin tilannesidonnainen. Roolia voidaan tarkastella esimerkiksi pelkän oikeudenkäynnin tai vaikkapa lääkärikäynnin kontekstissa. Siksi tulkin roolin käsittely on useimmiten nimenomaan tilannesidonnaista.

Tässä tutkielmassa tarkastellaan pääosin Rajavartiolaitoksen omien tulkkien rooleja ja tehtäviä, mutta sivutaan yleisellä tasolla myös joitakin yksityisen sektorin eli ostopalvelun kautta tilattuihin tulkkeihin liittyviä odotuksia.

Kuten aikaisemmin todettiin, oikeustulkin tehtävänä on turvata muuta kuin kansalliskieltä puhuvan henkilön oikeusturva. Tämä asettaa tulkille vaatimuksia: tulkkauksen on oltava tarkka, siinä ei saa olla tarpeettomia poistoja tai lisäyksiä ja viestin on välitettävä mahdollisimman muuttumattomana (Isolahti 2013: 116; SKTL 2013). Tällöin korostuu tulkin rooli näkymättömänä, täysin neutraalina tekijänä. Wadensjö (1998: 67) käyttää tulkista nimikettä persoonaton. Tulkki ei ole viestintätilanteessa tasavertainen osallistuja, koska hän ei tuo keskusteluun mitään omaa asiasisältöä eikä voi vaikuttaa viestintätilanteen kulkuun. Setton (1999: 8)

käyttää tulkista käsitettä ”ulkopuolinen tekijä”, sillä tulkki ei ole suoranaisesti puheen kohteena, vaan keskittyy välittämään puhetta tulkattavien välillä.

Toisaalta tulkki voidaan mieltää viestintätilanteen itsenäiseksi osallistujaksi. Tällaisen lähtökohdan mukaan tulkin tehtävien täyttäminen vaatii tulkilta aktiivisia toimia, jotta osapuolten välinen viestintä olisi mahdollisimman sujuvaa. Tulkin tehtävänä on pitää huolta siitä, että osapuolet ymmärtävät toisiaan ja että vuorovaikutus on tasapuolista (Isolahti 2013: 117). Koska nämä tehtävät vaativat tulkilta aktiivisia toimia, ei tulkki tämän näkökulman mukaan ole pelkkä persoonaton tai ulkopuolinen tekijä, vaan aktiivinen ja itsenäinen viestintätilanteen osallistuja (Wadensjö 1998: 35). Tätä näkökulmaa puoltaa esimerkiksi se, että tulkki joutuu väistämättä muuttamaan viestiä esimerkiksi kohdekulttuurin kohteliaisuusnormien mukaiseksi.

Tutkimukset ovat osoittaneet, että tulkit mieltävät itsensä pikemminkin aktiivisiksi toimijoiksi. He korostavat tulkkauksen vaikutusta osapuolten vuorovaikutukseen, joten heidän mukaansa tulkilla on aktiivinen rooli siinä, miten hän varmistaa viestin välittymisen. (Isolahti 2013: 116; Angelelli 2003: 24–26).

Halen (1997: 39–40) mukaan käsitykset tulkin roolista voidaan jakaa karkeasti kahteen luokkaan. Yhtäältä tulkki voidaan mieltää sanatarkaksi viestin välittäjäksi, joka tulkkaa mekaanisesti, ilman poistoja, lisäyksiä taikka tyylin muutoksia. Tämä varsin äärimmäinen näkemys on suosittu etenkin maallikoiden keskuudessa. Toisaalta voidaan korostaa sitä, että tulkkauksessa tärkeintä on säilyttää sisällön vastaavuus, jolloin tulkilla on täysin vapaat kädet siinä, miten hän viestin välittää. Tulkki voi esimerkiksi vapaasti käyttää parafraseja, kiertoilmaisuja sekä selittää asiakkaille termejä ja käsitteitä. Äärimmillään tämä näkökanta voi tehdä tulkista niin ikään asiakkaansa ”asianajajan”. Nämä konseptiot ovat äärimmäisyyksiä, minkä vuoksi tulkki jatkuvasti pyrkii etsimään tasapainoa näiden välillä. (Hale 1997: 39–40)

Mikkelson (2000: 55) huomauttaa, etteivät oikeudenkäynnin toimijat välttämättä ole perehtyneitä tulkin etiikkaan, joten he saattavat pyytää tulkkia poikkeamaan siitä. Tämän lisäksi etiikan vaatiman puolueettomuuden säilyttäminen oikeusistuntosalissa on usein koettu vaikeaksi, mikäli osapuolet eivät ymmärrä toisiaan tulkin ammattitaitoisesta tulkkauksesta huolimatta. Tällöin tulkki voi tahattomasti joutua syylliseksi. Ammattietiikan merkitystä tällaisissa tilanteissa ei voi korosta liikaa, sillä

se antaa tulkille mahdollisuuden perusteella omaa toimintaansa ammattietiikkaan vedoten. (Mikkelson 2000: 55)

2.6 Tulkin rooli yleisellä tasolla ja roolin historiallinen aspekti

Näkökulmat tulkin rooliin ovat vaihdelleet kautta aikoja. Esimerkiksi Tate ja Turner (2002: 378–382) ovat tarkastelleet tulkin roolin kehittymistä 1960-luvun alusta. Tämän kirjoitelman puitteissa ei ole tarkoitus keskittyä syvemmin roolikäsityksien historialliseen tarkasteluun, vaan siihen, mitä tarkastelutapoja on ylipäättään olemassa. Tate ja Turner esittävät tulkin roolien luokittelun seuraavasti:

- Tulkki avustajana
- Tulkki ”tulkkaukoneena”
- Tulkki viestintäohjaajana
- Tulkki kaksikielisenä ja kaksikulttuurisena asiantuntijana

Tulkki voidaan mieltää kieltä osaamattoman henkilön avustajaksi, jolloin tulkki ottaa itselleen niin ikään asianajajan roolin. Tällöin muuttuvat myös tulkin tehtävät. Tulkin päämäärä tämän roolikäsityksen mukaan ei ole asettaa asiakkaansa samaan asemaan kieltä taitavan henkilön kanssa, vaan parhaimpaan mahdolliseen asemaan. Tästä seuraisi, että tulkki saisi periaatteessa muokata tulkettaan siten, että asiakkaan etu toteutuisi mahdollisimman hyvin. Kyseinen lähestymistapa oli yleinen vielä silloin, kun tulkkeina toimivat pääsääntöisesti tulkattavien sukulaiset, tuttavat ja ystävät eivätkä valtion ja tulkkaustryösten tarjoamat tulkkaukspalvelut olleet yleistyneet. (Tate & Turner 2002: 379.)

Kun tulkkaukspalvelut alkoivat yhä enenevässä määrin muuttua valtion ja yritysten tarjoamiksi, muuttui samalla tulkin rooli. Tulkkaukspalveluiden saralla haluttiin korostaa tulkkauksen ammattimaisuutta. Näin alkoi yleistyä uusi rooli: tulkki tulkkaukoneena. Tällaisen roolimutoksen taustalla oli pyrkimys tarkoitukseen esittää tulkkeja täysin puolueettomana ja passiivisena toimijana. Tämän ajatusmallin ongelma oli kuitenkin se, että siinä implikoitiin lähtö- ja kohdekielen sisältävän samoja termejä, eikä siinä otettu huomioon myöskään kielen taustalla vaikuttavia kulttuurisia tekijöitä. (Tate & Turner 2002: 379.)

Ajatusmalli ”tulkki tulkkaukoneena” on edelleen yleinen maallikotulkeilla ja tuomioistuimen työntekijöiden keskuudessa (Hale 2004: 2–3). Yhtenä esimerkkinä

kieleen vaikuttavista kulttuurisista tekijöistä voidaan mainita, että esimerkiksi venäjä–suomi-kieliparissa tulkattaessa on tapana huomioida, ettei venäläisiä sinutella samoin ehdoin kuin suomalaisia eikä suomalaisia ole yleensä tapana teititellä epävirallisissa yhteyksissä.

Roolia ”tulkki tulkkaukoneena” seurasi ajatusmalli, jonka mukaan tulkin rooli olisi viestin välittäminen lähtökielestä kohdekieleen. Painopiste siirtyi näin ollen sanoista ideoiden välittämiseen. Ajatusmallin taustalla on vaikuttanut funktionaalinen käännösteoria, jossa painotetaan nimenomaan sitä, että kohdekielisen viestin on oltava sellainen, että kohdekielinen saaja reagoisi viestiin samalla tavalla kuin hän reagoisi, jos osaisi lähtökieltä. Kyseinen ajatusmalli asettaa tulkille vaatimuksen siitä, että tulkin on varmistettava viestin välittyminen. (Tate & Turner 2002: 381.) Näin ollen tulkki vastaa myös tulkattavien puheen tulkattavuudesta.

Tulkki kaksikielisenä ja kaksikulttuurisena asiantuntijana on ajankohtaisin ajatusmalli, jossa painopiste on siirtynyt pelkästä viestin välittämisestä myös tulkattavien kielten kulttuurisen aspektin huomioimiseen. Osatakseen välittää viestin oikein tulkin täytyy ymmärtää sekä lähtö-, että kohdekulttuuria. Näkemyksen taustalla on ajatus siitä, ettei kieli kehity tyhjiössä, vaan on osa sitä ympäröivää kulttuuria. (Tate & Turner 2002: 382).

2.7 Tulkin pätevyys

SKTL:lla ammattikunnan edustajana on paljon vaikutusvaltaa tulkin pätevyysvaatimusten määrittelemisessä. Näin ollen esimerkiksi SKTL:n oikeustulkin ammattietiikan mukaan tulkin ei pidä ottaa vastaan sellaista toimeksiantoa, johon hänellä ei ole riittävää pätevyyttä (SKTL 2013).

Oikeustulkilta edellytetään erinomaista lähtö- ja kohdekielen hallintaa, tulkkauksetaitoa sekä lähtö- ja kohdekielen kulttuurin tuntemusta. Tämän lisäksi tulkkina toimiminen edellyttää hyvää keskittymis- ja paineensietokykyä, vankkaa substanssitietoa tulkkauksen aihealueesta (esim. termien ja oikeusjärjestelmän tunteminen) sekä hyviä viestintätaitoja. (OTS 2008:11; SKTL s.d.: Alan vaatimukset.)

Tulkkaaminen on moniulotteista toimintaa, joka tulkkausmenetelmästä riippuen vaatii tulkilta kykyä jakaa keskittymisensä samanaikaisesti kuuntelemiseen, puhumiseen, oman suorituksen seuraamiseen ja muistiinpanojen tekemiseen. (Gile 1999: 15.)

Muita tulkkauksessa tarvittavia taitoja ovat hyvä muisti, nopea analysointi- ja assosiaatiokyky sekä taito suodattaa puheesta keskeinen asiasisältö ja merkitykset. Tulkin pätevyysvaatimukset korostuvat etenkin oikeustulkkauksessa, jossa tulkin vaikutus asian käsittelyyn saattaa olla hyvinkin suuri. (Tulkkauksen asiantuntijatyöryhmä 2008: 11.)

Kolmannessa luvussa tarkastellaan tutkimuksessa käytettyjä tutkimusmenetelmiä. Menetelmäosio jakautuu kahteen osaan. Ensimmäisessä osassa keskitytään aineistonkeruumenetelmään ja toisessa osassa kerätyn aineiston analyysimenetelmään.

3 Aineisto ja menetelmät

3.1 Tiedonkeruumenetelmä

Tässä maisterintutkielmassa on tarkoituksena tutkia ihmisten käsityksiä ja mielipiteitä, mistä syystä tutkimusmenetelmänä käytetään puolistrukturoitua haastattelua. Puolistrukturoitu haastattelu on haastattelumenetelmä, joka sijoittuu avoimen haastattelun ja lomakehaastattelun väliin (Hirsjärvi & Hurme 2001: 47–48). Puolistrukturoidusta haastattelusta käytetään myös termiä *teemahaastattelu*. Jäljempänä tutkimuksessa näitä nimikkeitä käytetään toistensa synonyymeina.

Hirsjärven ja Hurmeen (2001: 47–48) mukaan puolistrukturoidun teemahaastattelun tunnuspiirre on se, ettei haastattelun tarvitse edetä ennalta määrätyllä tavalla kysymyksestä kysymykseen kuten esimerkiksi lomakehaastattelussa, mutta toisaalta puolistrukturoitu haastattelu on kuitenkin rakenteeltaan tarkemmin määriteltä verrattuna avoimeen haastatteluun, sillä haastattelijä määrittelee etukäteen, mitä teemoja hän haluaa ottaa käsittelyyn haastattelun yhteydessä. Teemojen määrittäminen ennalta takaa sen, että tutkimuksen aihepiiri pysyy samana kaikille haastattelijoille (Hirsjärvi & Hurme, 2001: 47–48). Tämä vuorostaan helpottaa saadun tutkimusaineiston käsittelyä analyysivaiheessa.

Puolistrukturoidun haastattelun valinta vaikuttaa kyseisen tutkimuksen puitteissa luonnolliselta, sillä tarkoituksena on saada selville yksityiskohtaista tietoa haastateltavien käsityksistä. Tämän lisäksi teemahaastattelun valinnan puolesta puhuu se, että tutkimuksen aihetta ei ole kovinkaan laajasti tutkittu. Osasyynä tähän lienevät aineistonkeruuseen liittyvät haasteet, kuten tutkimusluvan hakeminen tai esimerkiksi viranomaisessa asioivien henkilöiden lailla turvattu tietosuojaa. Saaränen-Kauppinen ja Puusniekan (2006) mukaan teemahaastattelu on hyvä ratkaisu muun muassa tutkittaessa asioita ja ilmiöitä, joita ei ole aikaisemmin paljoa tutkittu. Koska tulkkien tehtävät ja roolit Suomen Rajavartiolaitoksen kontekstissa ei ole tutkittu paljon, pidän tällaista tutkimusmenetelmän valintaa varsin sopivana.

Tässä tutkimuksessa haastateltavien joukko koostuu kolmesta rajaviranomaisesta ja kolmesta tulkista, eli haastateltavia on yhteensä viisi. Kriteerinä kyseisten rajaviranomaisten valinnalle oli se, että heillä pitää olla kokemusta tulkin käytöstä tehtäviä suorittaessa. Tulkkien valinnan kriteerinä oli sen sijaan se, että heillä on kokemusta toimeksiantojen suorittamisesta rajaviranomaisessa, tai että he ovat rajavartiolaitoksen omia tulkkeja. Näin valittu joukko mahdollistaa aiheen monipuolisen käsittelyn, sillä tutkimuksella pyritään vertailemaan molempien ryhmien edustajien vastauksia sekä löytämään eroja ja samankaltaisuuksia molempien ryhmien vastausten välillä.

Viranomaisten ja tulkkien haastattelu on asiantuntijahaastattelua. Asiantuntijoita ovat henkilöt, joilla on harvinaista tai erityistä tietoa tutkimuksen kohteena olevasta asiasta (Alastalo & Åkerman & Vaitinen. 2017: luku 9). Asiantuntijuus perustu toimintaan ja vuorovaikutukseen, eikä se ole itsessään henkilön ominaisuus (Ruusuvoori. 2010).

Haastattelun kesto oli tarkoitus pitää 30–45 minuutissa. Haastattelut nauhoitettiin nauhurille ja tallennettiin tietokoneelle analyysia varten. Haastattelun suhteellisen lyhyt kesto helpotti kokonaisuuksien hahmottamista aineiston analyysivaiheessa, eikä haastattelun pituus haitannut viranomaisten työntekoa. Kaikki haastattelut pidettiin Rajavartiolaitoksen toimistotiloissa.

Jokaiselle haastateltavalle lähetettiin ennen varsinaista haastattelutilaisuutta haastattelurunko, jotta haastateltavat voisivat perehtyä haastattelun teemoihin ja miettiä vastauksiaan hyvissä ajoin. Tämä oli myös tapa varmistaa, että haastateltavien

vastaukset ovat ennalta harkittuja ja etteivät kysymykset tule haastateltaville yllätyksenä. Haastattelurunko koostui seuraavista neljästä aihealueesta: 1) tulkin rooli ja tehtävät rajaviranomaisessa, 2) hyvä tulkkaus, 3) pätevä tulkki, 4) yhteistyö tulkin ja rajaviranomaisen välillä. Jokainen aihealue jakautui pienempiin kokonaisuuksiin, ja niihin liitettiin täsmentäviä kysymyksiä.

Haastattelun jälkeisessä litterointivaiheessa haastateltujen nimet, henkilökohtaiset tiedot ja muut tunnistamista helpottavat seikat poistettiin haastattelumateriaalista. Ennen jokaista haastattelua haastateltavalle annettiin allekirjoitettavaksi suostumuslomake, jossa annettiin tiedot tutkimuksen tarkoituksesta, tekijästä ja henkilötietojen käsittelystä. Näin varmistettiin, että haastateltava on tietoinen olennaisimmista tutkimukseen liittyvistä seikoista.

Puolistrukturoidun haastattelun toteutus ja sisältö vaihtelevat. Esimerkiksi Fieldingin (1996: 136) mukaan kysymysten muodon tulee olla kaikille sama, mutta haastattelijalla on päätäntävalta siitä, missä järjestyksessä hän esittää omat kysymyksensä. Teemahaastattelun kysymykset on määrätty etukäteen, mutta niiden sanamuodot voivat vaihdella. Puolistrukturoidun haastattelumenetelmän tunnuspiirre on näin ollen se, ettei kaikkia haastattelun näkökohtia ole lyöty lukkoon, mutta jotkin on. (Hirsjärvi & Hurme 2008: 47.) Tässä tutkimuksessa pyritään käyttämään haastattelumenetelmän tarjoamaa vapautta kysymysten muotoilemisessa, joten kysymyksiä laadittaessa on pyritty ottamaan huomioon haastateltavien viiteryhmä. Teemat ovat kaikilla haastateltavilla samoja, mutta jotkin tarkentavista kysymyksistä muotoiltiin riippuen haastateltavasta ryhmästä. Esimerkiksi tulkkeja haastateltaessa haastattelun aiheena olevia teemoja tarkasteltiin tulkkien näkökulmasta. Haastateltaessa rajaviranomaisia aihetta taas tarkasteltiin rajaviranomaisten näkökulmasta. Tämä ratkaisu oli perusteltu siksi, että tutkimuksessa pyritään vertailemaan haastatteluryhmien käsityksiä kontrastiivisen lähestymistavan avulla.

3.2 Analyysimenetelmä

Analyysia varten koko haastatteluaineisto litteroitiin. Ruusuvuoren (2010: 390) mukaan litteroinnin tarkkuus määrittyy tutkimusongelman ja metodisen lähestymistavan perusteella. Koska tämän tutkimuksen tavoitteena oli tarkastella haastateltavien mielipiteitä ja käsityksiä, litteroinnissa ei keskitytty liikaa siihen, miten

asiat sanatarkasti oli ilmaistu, vaan pikemminkin siihen, mitä haastateltavat sanomallaan tarkoittivat. Näin ollen litteroinnissa ei merkitty ylös murteellisuuksia tai epäröintiä ilmaisevia piirteitä tai muita tutkimuskysymysten kannalta epärelevanttejä seikkoja.

Litteroidun aineiston analyysimenetelmänä käytettiin ns. lähilukumenetelmää. Lähilukumenetelmä laadullisessa tutkimuksessa on yleinen yksityiskohtaista analyysia tarkoittava lukutapa (Koppa 2015: lähiluku). Tieteen termipankin (Tieteen termipankki 2020: lähiluku) mukaan lähiluku perustuu lukutapaan, jossa aineistoa luetaan mahdollisimman intensiivisesti ja yksityiskohtaisesti, jolloin voidaan tarkastella aineistoa tietyn teeman puitteissa. Menetelmän etuna on muun muassa, se että lähiluku mahdollistaa tutkijan tekemän omia tulkintoja tarkasteltavasta aineistosta. Käytännössä lähiluku tarkoittaa useammassa vaiheessa tapahtuvaa lukemista ja analyysia.

Ennen varsinaisen analyysin alkua jokaisen haastateltavan litteroiduille puheenvuoroille annettiin anonyymi tunnus. Rajavartiolaitoksen tutkijoiden tunnuksiksi annettiin R1 ja R2, ja tulkkien tunnuksiksi T1, T2 ja T3. Sen jälkeen koko aineisto luettiin ja jaettiin tulkkien ja rajaviranomaisten vastauksiin yksityiskohtaisempaa analyysia varten. Analyysissä pyrittiin hahmottamaan vastausten pohjalta muodostunutta kokonaiskuvaa eli sellaisia asioita, jotka nousivat toistuvasti esiin molemmissa tai jommassakummassa ryhmässä. Lisäksi analysoitiin sellaisia seikkoja, jotka esiintyvät vain harvojen haastateltavien vastauksissa. Tällöin jouduttiin tekemään valinta siitä, onko tieto tutkimuksen kannalta epäolennaista, jolloin se jätettiin kokonaan pois, vai avaako se mahdollisesti uuden näkökulman tutkimuksessa tarkasteltaviin ilmiöihin. Näin ollen tarkastelunäkökulma oli ensisijaisesti kvalitatiivinen, eikä niinkään kvantitatiivinen, sillä haastateltavien määrä ei ole riittävä määrällisten tutkimustulosten aikaan saamiseksi.

Isojen kokonaisuuksien hahmottua, tutkimus oli jaettu karkeasti kolmeen pääkokonaisuuteen: Tulkkauksen järjestäminen, tulkkauksen haasteet, tulkkauksen kattavuus ja funktionaalisuus sekä hyvä tulkkauus. Seuraavassa luvussa 4 tarkastellaan, miten tulkkauus järjestetään Rajavartiolaitoksessa. Luvussa 5 sivutaan tulkkauksen haasteet ja luvussa 6 käsitellään tulkkauksen kattavuutta ja funktionaalisuutta. Luvussa

7 tarkastellaan mikä on hyvä tulkkaus ja mitä kriteerejä kuuluu tulkin pätevyyyteen haastateltujen mielestä.

4 Tulkkauksen järjestäminen Rajavartiolaitoksessa

Tässä luvussa tarkastellaan tulkkauksen järjestämistä Rajavartiolaitoksessa. Ensin pyritään muodostamaan yleiskuva siitä, mitä Rajavartiolaitoksen tulkin työtehtäviin tarkalleen ottaen kuuluu ja millaisissa tilanteissa tulkkia Rajavartiolaitoksessa tarvitaan. Jälkimmäisen kysymyksen käsittelyn yhteydessä pyritään jäsentämään tulkkaustilanteet helposti lähestyttäväksi kokonaisuudeksi. Tämän jälkeen siirrytään varsinaiseen kysymykseen siitä, miten tulkkaus Rajavartiolaitoksessa käytännössä järjestetään. Tämän tutkimuksen puitteissa sivutaan tulkkauksen järjestämiseen liittyviä tulkkausmuotoja ja valmistautumista koskevia seikkoja. Tulkkien valmistautuminen tulkkaukseen luetaan tässä tutkimuksessa osaksi tulkkauksen järjestämistä. Aihetta lähestytään haastattelussa saatujen vastausten pohjalta.

4.1 Tulkkaustilanteet ja tulkkien tehtävät Rajavartiolaitoksessa

Rajavartiolaitoksen tutkijoiden ja tulkkien näkemyksiä Rajavartiolaitoksen toimintaan liittyvästä tulkkauksesta. Tämän yhteydessä pyritään muodostamaan yleiskuva rajaviranomaisessa

Rajavartiolaitoksen toimintaan liittyvät tulkkaustilanteet voidaan jakaa karkeasti kahteen pääkategoriaan, joista ensimmäinen on tulkkaus Rajavartiolaitoksen sisäisiin tarpeisiin ja toinen asiakkaan ja rajavartiomiesten välisen vuorovaikutuksen tulkkaus eli asiakastulkkaus. Molemmat näistä kategorioista voidaan jakaa edelleen kahteen ryhmään sen mukaan, minkälaista tilannetta tulkkaus koskee. Ryhmäjakoa tarkastellaan tarkemmin jäljempänä.

Ohessa on tulkkaustilanteiden jakoa havainnollistava kaavio:

Kaavio 1. Rajavartiolaitoksen yleiset tulkkaustilanteet.

4.1.1 Tulkkaus ja kääntäminen Rajavartiolaitoksen sisäisiin tarpeisiin

Tulkkaus rajaviranomaisessa voi ensinnäkin liittyä Rajavartiolaitoksen sisäisiin tarpeisiin, kuten Suomen Rajavartiolaitoksen ja Venäjän turvallisuuspalvelun (FSB) välisiin rajavaltuutettujen tapaamisiin sekä operatiiviseen avunantoon.

Suomen Rajavartiolaitoksen ja Venäjän turvallisuuspalvelun (FSB) välisiin rajavaltuutettujen tapaamiset ovat yksi Rajavartiolaitoksen Venäjä-yhteistyön muodoista. Heusalan, Lohinivan ja Malmin (2008: 236) mukaan tapaamisia järjestetään kerran tai pari kertaa kuukaudessa ja niissä käsitellään muun muassa rajatarkastuksiin ja rajavalvontaan liittyviä ajankohtaisia tapahtumia sekä niihin liittyviä henkilöitä. Tapaamiset ovat aikataulutettuja eikä niitä kutsuta koolle kiireellisissä tilanteissa. Kiireellisissä tilanteissa yhteyttä pidetään muilla järjestelyillä (Heusala ym. 2008: 236–237).

Tapaamiset tapahtuvat lähtökohtaisesti suomeksi ja venäjäksi. Tilaisuuteen osallistuu yhteensä kaksi tulkkiä: yksi Suomen Rajavartiolaitoksen ja toinen Venäjän turvallisuuspalvelun palveluksessa oleva tulkki. Kumpikin tulkki tulkkaa tavallisesti vieraaseen kieleen päin, eli Rajavartiolaitoksen tulkki tulkkaa venäjään päin ja FSB:n tulkki suomen kieleen päin. Tapaamisissa käytetty tulkkausmenetelmä on konsekutiivitulkkaus. Konsekutiivitulkkauksella viitataan peräkkäistulkkaukseen, jossa tulkkaus tapahtuu vasta lausutun puheenvuoron jälkeen eli puhujan kanssa vuorotellen. Tällöin tulkilla on mahdollisuus käyttää apunaan muistiinpanoja.

Tulkkauslajin osalta viranomaisten välisten tapaamisten tulkkaus vastaa pitkälti oikeustulkkauksen selvityshankkeessa (2008) esitettyä konferenssitulkkauksen

määritelmää. Sen mukaan ”konferenssitulkkaus tarkoittaa tulkkausta kokouksissa tai neuvotteluissa, joissa on useita osanottajia ja kaksi tai useampia työkieliä”. Konferenssitulkkaus voidaan toteuttaa konsekutiivitulkkauksena, kuten se on toteutettu tapaamisissakin.

Toinen Rajavartiolaitoksen sisäisiin tarpeisiin tapahtuvan tulkkauksen tilannetyyppi on niin sanottu operatiivinen avunanto, joka on toinen Venäjä-yhteistyön muoto. Sillä tarkoitetaan rajavalvontaan ja asiakirjatarkastuksiin liittyvää tietojen vaihtoa. Tämän toimenpiteen kautta voidaan välittää tietoa asiakirjaongelmista, kuten väärennösepäilyistä sekä laittomista rajanylitysyrityksistä. Avunantoa käytetään vain rajattujen toimenpiteiden yhteydessä sekä rajaviranomaisen toiminnan kannalta välttämättömään tiedonvaihtoon. (Heusala ym. 2008: 236–237).

Avunanto voidaan toteuttaa joko kirjallisesti faksin kautta tai yhteyspuhelimien avulla, jolloin tulkki voi ilmeisesti suorittaa avunannon joko kirjallisesti tai puhelintulkkauksena. Kaiken muun ohella tulkkia käytetään myös muihin sisäisiin tehtäviin. Tulkki T2 totesi muista sisäisistä tehtävistä seuraavaa:

Kirjallisiakin tulkkauksia on. [...] esitteitä, ilmoituksia, esitelmiä, tulkintamateriaalejakin voi joutuu joskus kääntämään.

Edellä esitettyjen, Rajavartiolaitoksen sisäisiä tulkkaus- ja käännöstarpeita koskevien, haastattelun pohjalta saatujen tietojen perusteella tulkin tehtäviin kuuluu Rajavartiolaitoksen ja FSB:n välisten tapaamisten tulkkaaminen, viranomaisten väliseen avunantoon liittyvä tulkkaaminen ja kirjallinen kääntäminen sekä muu asiakkaille tarkoitettujen tekstien kääntäminen.

4.1.2 Asiakastulkkaus

Toisen merkittävän tulkkaustilanteiden kategorian muodostaa asiakastulkkaus. Tässä tutkimuksessa asiakastulkkauksella tarkoitetaan tulkkausta, jossa tulkataan Rajavartiolaitoksen asiakkaan ja henkilökunnan välistä vuorovaikutusta. Asiakastulkkaus on laaja kategoria, joka kattaa suuren joukon erilaisia tulkkaustilanteita sekä aihealueita. Haastateltavien mukaan 90–95 prosenttia kaikista heidän työtehtävistään on nimenomaan asiakastulkkausta.

Kuten luvun alussa esitetystä kuvasta käy ilmi, asiakastulkkaus voidaan jakaa edelleen kahteen eri tilanneryhmään: yhtäältä hallinnollisten ja toisaalta rikosoikeudellisten prosessien yhteydessä tapahtuvaan tulkkaukseen. Hallinnollisella prosessilla tarkoitetaan prosessia, joka kuuluu hallintolain piiriin (kts luku 3.2).

Hallinnollisiin prosesseihin kuuluvat keskeisesti Rajavartiolaitoksen päätösten tiedoksi antaminen sekä päätöksen kohteen kuuleminen. Hallinnolliset päätökset voivat koskea maahantulon edellytysten selvittämistä, Schengen-alueella oleskelun selvittämistä, maahantulon epäämistä, maahantulokieltoa, käännyttämistä koskevan päätöksen tiedoksi antamista sekä ajokiellon määräämistä. Tämän lisäksi hallinnolliseen prosessiin kuuluu muun muassa turvapaikkatutkinta, jonka yhteydessä Rajavartiolaitos rekisteröi turvapaikanhakijan tiedot sekä selvittää hänen henkilöllisyytensä ja maahantuloreittinsä.

Rajaviranomaisten toiminnan yhteydessä tulkki saatetaan käyttää toisen linjan rajatarkastuksessa. Toisen linjan tarkastus on perusteellisempi tarkastus, jossa selvitetään tarkemmin henkilön oleskelun tarkoitus sekä tarkastetaan hänen mukanaan tuomansa tavarat. Tällaisen tarkastuksen yhteydessä asiakasta puhutellaan ja häneltä kysytään täsmällisempiä ja laajakantoisempia kysymyksiä kuin ensimmäisen linjan tarkastuksessa, joten tulkin on osallistuttava tarkastukseen siinä tapauksessa, ettei rajavartiomies kykene hoitamaan asiaa itse.

Varsinaisen asiakastulkkauksen ohella tulkki saattaa tehdä käännöksiä tiedoksi annettavien päätösten ohella annettavista aineistoista. Tutkintatoimenpiteiden yhteydessä voidaan myös joutua kääntämään kirjallista aineistoa, jota kertyy tutkinnan aikana. Tällaisissa tapauksissa tulkki voi siis toimia myös kirjallisten tekstien kääntäjänä, kuten tulkki T1 totesi:

[Me] tehdään venäjänkieliset käännökset asiakkaalle tueksi. Niitä voi käyttää. Että asiakas saa vaikka mukaansa lomakkeen, mitä hän pystyisi tutkimaan kotona missä on lainkohdat ja ulkomaalaislaki tai vaikka Schengen-rajäsäännöstö avattuna siinä tekstissä ... näillä pystyy ehkäisemään jo paljon ongelmia ja väärinkäsityksiä ja sit tämä parantaa asiakaspalvelukokemusta.

Toiseen tilanneryhmään kuuluvat rikosprosessiin liittyvät tilanteet. Ne ovat keskeisesti kuulustelutilanteita, käräjäoikeuden istunnoissa käsiteltävien asiakirjojen tiedoksiantoa sekä sakkojen tiedoksiantoa.

Asiakastulkkaus on näin ollen yleisin Rajavartiolaitoksen tulkkeja työllistävä tilannekategoria, johon sisältyy sekä hallinnollisten että rikosoikeudellisten prosessien tulkkausta. Näitä prosesseja varten tulkin toimenkuvaan saattaa kuulua myös kirjallisten tekstien kääntämistä.

4.2 Etätulkkaus Rajavartiolaitoksessa

Tulkkauksen muoto on yksi merkittävimmistä tulkkausprosessiin vaikuttavista tekijöistä. Tämän vuoksi maisterintutkielman puitteissa tekemiin haastattelukysymyksiin on päätetty ottaa mukaan etätulkkaukseen liittyvät aspektit. Näin voidaan muodostaa monipuolinen kuva työympäristöstä, jossa tulkkaustoiminta Rajavartiolaitoksessa tapahtuu.

Tässä alaluvussa 4.2 tarkastellaan aluksi sitä, kuinka etätulkkaus Rajavartiolaitoksessa toteutuu sekä sitä, mitä siihen liittyviä hyviä ja huonoja puolia haastateltavat nostivat haastattelussa esiin. Tämän lisäksi sivutaan toimia, joita Rajavartiolaitos on tehnyt etätulkkaukseen liittyvien ongelmien ehkäisemiseksi ja missä tulkki mielestä on parantamisen varaa.

Pääsääntöisesti tulkki tulkaa samassa tilassa asiakkaidensa kanssa (läsnäolotulkkaus). NykYTEknologian kehitys kuitenkin mahdollistaa myös etätulkkauksen järjestämisen. Etätulkkaus on tulkkausta, jossa osapuolet ovat eri tiloissa ja paikoissa, jolloin heidän välilleen luodaan ääni- ja kuvayhteys internetin tai puhelimen välityksellä. Jälkimmäisestä käytetään myös termiä puhelintulkkaus. (Tulkkauksen asiantuntijatyöryhmä 2008:10.)

Etätulkkauksen tarve on korostunut etenkin tilanteissa, joissa tulkkaus on järjestettävä nopeasti. Tällaisia äkillisiä tilanteita voivat olla esimerkiksi kiinniotto tai rajaloukkaus. Etätulkkauksen etuna on se, ettei se edellytä kaikkien tulkkauksen osapuolten olevan samassa paikassa, mikä vähentää tulkkauskustannuksia matkakulujen puuttumisen ansiosta. (Tulkkauksen asiantuntijatyöryhmä 2008: 10.)

Haastateltujen mukaan Rajavartiolaitoksessa tapahtuva tulkkaus on pääsääntöisesti puhelintulkkausta. Yhden Rajavartiolaitoksen hallintoyksikön alaisuudessa saattaa olla montakin kaukana toisistaan sijaitsevaa rajanylityspaikkaa, mikä tekee läsnäolotulkkauksesta erittäin haastavaa. Tästä syystä puhelintulkkaus on muun

muassa lähtökohtainen menettelytapa kiireellisissä tilanteissa, jolloin tulkkia ei voida varata useita päiviä etukäteen.

Tulkki työskentelee Rajavartiolaitoksen toimistotiloista käsin ja tulkkaa suurimmassa osassa tapauksista puhelimen välityksellä. Myös kuulustelut rajalla voidaan toteuttaa puhelinyhteyden välityksellä. Rajavartiolaitoksessa on esimerkiksi kuulustelutiloja, joissa on kiinteä puhelinyhteys sekä kaiuttimet. Seuraavassa esimerkissä Tulkki T1 kertoo syistä, miksi etätulkkausta käytetään:

Puhelintulkkaukset on todella yleistä koska etäisyydet on semmoisia että ei aina pääse paikan päälle eikä ole tarkoituksenmukaista lähteä ajamaan jonnekin sinne rajalle, niin puhelintulkkaukset on todella käytetty. Ja niin kuin myös kuulusteluissakin.

Etätulkkaukset mahdollistaa sen, että tulkkaukset voidaan turvata paikasta ja kellonajasta riippumatta. Rajavartiostoissa on ympäri vuorokauden toimiva tulkkipäivystys. Tulkin päivystykseen osallistuminen on vapaaehtoista ja siihen osallistuvat eri Rajavartiolaitoksen hallintoyksiköiden venäjän kielen tulkit. Tulkkipäivystyksen myötä Rajavartiolaitos turvaa tulkkaukspalveluiden saatavuuden ennakoimattomissakin tilanteissa. Rajavartiolaitoksen tulkki T3 totesi puhelintulkkauksetkäytännöistä seuraavaa:

Meidän tulkkipäivystyshän on vapaaehtoista ja meillä on tällainen tunnin varo aika siinä, että sitten hälytyksestä viimeistään tunnin sisällä pitäisi olla käytettävissä

Haastateltavien vastauksista kävi ilmi myös joitakin puhelintulkkaukseen liittyviä heikkouksia. Kaksi kolmesta tulkista on todennut puhelintulkkaukseen liittyvän kuuluvuusongelmia ja yhteyden katkoksia, mikä hankaloittaa tulkkien työntekoa. Tulkki T2 totesi seuraavaa:

Ongelmat voivat muodostua siitä, että on huono kuuluvuus eli meidän nämä tekniset puhelin, mikrofonit, kaiuttimet ei ehkä toimi aina niin hyvin kuin toivoisi, voi tulla joitakin kuuluvuusongelmia ja joutuu pyytämään, että pitää toistaa, koska ei saa selvää puheesta.

Myös tulkki T3 mainitsi puhelinyhteydessä olevan joskus ongelmia:

Puhelimen äänen laatu on joskus [ongelma] yhteys katkeaa ja joskus yksinkertaisesti kuuluu niin huonosti että on hankala tulkita.

Haastateltavien vastausten mukaan puhelintulkkauksessa joudutaan selvittämään tilannetta enemmän ja heikon kuuluvuuden takia joudutaan toisinaan esittämään tarkentavia kysymyksiä.

Yhtenä tulkkausta vaikeuttavana seikkana puhelintulkkauksessa oli mainittu näköyhteyden puuttuminen. Haastateltavien mukaan se heikentää tulkin mahdollisuuksia vuorovaikutustilanteen seuraamiseen ja hahmottamiseen. Toisaalta puhelintulkkaukseen liittyy muun muassa se, ettei asiakas näe, milloin tulkki haluaa ottaa puheenvuoron. Tämä vuorostaan voi johtaa siihen, että asiakas saattaa unohtaa tulkin olemassaolon ja puhua liiankin pitkään. Haastateltava tulkki T2 luonnehti puhelintulkkauksen avulla hoidettavaa tulkkaustilannetta näin:

Siinä [puhelintulkkauksessa] on ehkä enemmän selvittelyä kuin jos olisi paikan päällä Pitkäkestoinen puhelintulkkaus saattaa olla psyykkisesti kuormittavaa, sillä haastateltavan mukaan yksi tulkkaustilanne saattaa kestää jopa useita tunteja, mikä voi olla hyvin vaativaa tulkin keskittymiskyvyn ja kestävyiden kannalta. Näin tulkki T2 kommentoi asian:

Puhelintulkkaus saattaa kestää kolme tai neljä tuntia jopa, niin siinä tietysti se kestävyys, siinä mielessä, [on tärkeää] että jaksaa ja keskittymiskyky, että jaksaa keskittyä, niin hyvä fyysinen kunto ja siinä tavalla tulee keskittyminenkin mukaan.

Rajavartiolaitos on tehnyt toimia puhelintulkkauksen aiheuttamien ongelmien ehkäisemiseksi. Esimerkiksi näköyhteyden puuttumisesta johtuvia hankaluuksia on pyritty vähentämään rajavartiomiesten kouluttamisella. Rajavartiokoulutuksessa on järjestetty *Miten toimin tulkin kanssa* -kurssi, jonka tavoitteena on lisätä rajavartiomiesten tietämystä siitä, miten tulkin kanssa on toimittava. Kurssi koostuu itseopiskelumateriaaleista, ja se toteutetaan verkkokurssina. Kurssilla rajavartiomiehiä ohjeistetaan erityisesti siitä, että ennen tulkkaustilanteen alkua tulkkille on kerrottava tulkkaukseen vaikuttavia taustatekijöitä. Tällaisia tekijöitä ovat esimerkiksi mistä tilanteesta on kysymys, miten asiassa menetellään ja kauanko prosessi suurin piirtein on kestänyt. Tulkki T1 kertoi koulutuksen tuottavan tulosta:

Me ollaan tässä tehty työtä ja rajavartioita koulutettu tähän tulkin kanssa työskentelyyn ja se on ollut hyvin tuloksetta eli nyt kun meiltä nyt valmistuu nuoria rajavartioita niin heitä on perehdytetty tulkin kanssa työskentelyyn ja se on hyvä.

Näiden havaintojen pohjalta voidaan todeta, että puhelintulkkaus on yleisin Rajavartiolaitoksessa käytetty tulkkauksen muoto. Läsäolotulkkaus on käsittääkseni poikkeuksellista, sillä etäisyyksien ja tulkkaustilanteiden runsauden vuoksi läsäolotulkkausta voidaan käyttää vain rajatuissa tilanteissa, eikä se ole useimmissa tapauksissa tarkoituksenmukaista. Joidenkin haastateltujen tulkkien vastaukset antavat

ymmärtää, että puhelintulkkauksen teknisessä toteutuksessa on parantamisen varaa. Haastatteluissa kuitenkin todettiin, että Rajavartiolaitos on tehnyt joitakin toimia puhelintulkkaukseen liittyvien heikkouksien lieventämiseksi kouluttamalla rajavartiomiehiä tulkin käyttöön.

4.3 Etukäteismateriaalit ja valmistautuminen

Tulkkauksen onnistuminen riippuu merkittävässä määrin siitä, miten hyvin tulkki on voinut valmistautua eli onko tulkilla ollut riittävästi aikaa valmistautumista varten ja onko hän saanut valmistautumiseen vaadittavat materiaalit (Isolahti 2013: 37). Rajavartiolaitoksen tulkeilla on valmistautumisen kannalta hieman erilainen asema kuin yksityisen sektorin tulkeilla, sillä suurin osa tulkkaustilanteista ja tulkkausta vaativista prosesseista ovat pitkälti rutiininomaisia ja toistuvia. Tämän pohjalta voidaan olettaa, että kokenut tulkki-kielenkääntäjä tarvitsee onnistunutta tulkkausta varten vähemmän etukäteismateriaaleja ja taustatietoja tulevasta tulkkaustilanteesta. Tulkki T1 totesi asiasta seuraavaa:

Suurin osa, sanoisin, että suurin osa asiakaspalvelutilanteista mitä meillä rajalla on jos nyt sanoisin vaikka 80% tai enemmän niin on semmoisia päivittäin tilanteita mitkä toistuu usein, niin niistä, kun olen itse ollut jo monta vuotta talossa, niin minä en juuri etukäteismateriaaleja tarvitse. Eli tietää miten joku tilanne viedään läpi tai sitten silloin itselläkin on vaikka jotkut lomakepohjat valmiina, vaikka maahanpääsyn epäamisestä tai käännytyksestä venäjäksi. Voin itsekkin käyttää sitä tiedoksiannon tukena.

Lähtökohtaisesti Rajavartiolaitoksessa pyritään antamaan tulkeille etukäteismateriaaleja ja aikaa tulkkaukseen valmistautumiseen. Tämä pätee myös tulkkipäivystykseen, johon on yleensä varattava aika ainakin tunnin varoajalla, jotta tulkki voisi varautua tulkkaustilanteeseen mahdollisimman aikaisin. Rajavartiolaitoksen henkilökuntaa ohjeistetaan siitä, että tulkkille on ilmoitettava tulkkaustarpeesta heti, kun sellaisen ennakoidaan tulevan. Tulkki T3 totesi valmistautumisajan tarpeellisuudesta seuraavaa:

Tulkki ei ole välttämättä heti käytettävissä eikä se tulkkaminen ei välttämättä voi alkaa heti kun soittaa. Eli tulkinkin täytyy saada keskittyä ja varsinkin sen nuoren tai aloittelevan tulkin, jolle ne tilanteet ovat vielä oudompia, niin sitä enemmän tarvitsee sitä valmistautumisaikaa eli joskus tämä valmistautumisen aspekti [...]

Molemmat tutkimukseen osallistuneet Rajavartiolaitoksen tutkijat ovat todenneet lähettävänsä Rajavartiolaitoksen tulkeille etukäteismateriaaleja sovittuun tapaan. Rikostutkinnan osalta tutkija R2 on esimerkiksi lähettänyt tulkkille

kuulustelukysymyksiä, jotka ovat olleet ennalta tiedossa. Tulkille lähetetään etukäteismateriaaleja myös silloin, jos kyseessä on kirjallisesti käännettävä tutkintamateriaali, jota käytetään rikostutkinnassa. Hallintopäätösten kohdalla tulkille voidaan sen sijaan lähettää vaikkapa koko käännytyspäätös tekstisisältöineen.

Yksityisen sektorin tulkeille on sen sijaan lähetetty joitakin valmistautumismateriaaleja, kuten erikoissanastoa, jotta tulkki pystyi hyvin tulkkaamaan tietyn aihealueen. Haastatellun tutkijan mukaan yksityissektorin tulkin tilaamisen yhteydessä käydään aina läpi, mitä asiaa tulkkaus koskee, kerrotaan Rajavartiolaitoksen vaatimukset tulkkia kohtaan ja pyydetään häntä ottamaan yhteyttä, mikäli hänelle tulee muuta kysyttävää.

Vaikka lähtökohtaisesti Rajavartiolaitoksessa tulkeille on tapana lähettää joitakin etukäteismateriaaleja, kaikki haastateltavat tulkit korostivat kuitenkin tulkin oman aktiivisuuden tärkeyttä etukäteismateriaalien hankkimisessa. Tulkki T1 totesi, että jos kyseessä on esimerkiksi jokin vaikeampi asia kuten maahanmuuttoviraston päätöksen tiedoksianto tai jokin asia, jonka kanssa hän ei ollut aikaisemmin tekemisissä, hän varmistaa myös omatoimisesti, että hänelle lähetetään tällaisia asioita varten tarvittavia etukäteismateriaaleja. Hänen mukaansa materiaaleja ei ole tarpeen saada paljoa ennen tulkkaustilannetta, vaan mahdollisuus tutustua materiaaleihin vain 15 minuuttia ennen tulkkausta on jo hyödyksi.

Tulkki T2 totesi, että etukäteismateriaaleja on hänen mielestään riittävästi Suomen Rajavartiolaitoksen ja Venäjän turvallisuuspalvelun tapaamisia varten. Etukäteismateriaaleina tulkille annetaan asialista, tapaamisen kulkusuunnitelma ja muita taustatietoja. Sen sijaan puhelintulkkauksessa etukäteismateriaaliksi yleensä riittää, että ennen tulkkauksen alkua rajavartiomies kertoo, mistä asiassa on kysymys, miten asiassa menetellään ja kauanko tämä prosessi suurin piirtein on kestänyt. Tällainen tulkkaukseen vaikuttavien seikkojen kertominen on erityisen tärkeää muun muassa sellaisissa kiireellisissä ja ennakoimattomissa tilanteissa, joissa tulkkia ei ollut mahdollista varata etukäteen eikä tulkki tämän myötä voinut valmistautua asianmukaisella tavalla.

Tulkki T3:n mukaan hänellä on myös tapana varmistaa, että hänelle lähetetään kirjallisia etukäteismateriaaleja, jos asia koskee esimerkiksi kuulustelua. Tulkki T3

mainitsi myös, että vaikka kirjallisia etukäteismateriaaleja on tapana usein varmistaa oma-aloitteisesti, puhelintulkkauksen aikana aina saa taustatietoja tilanteesta:

Etukäteismateriaalien saaminen ei taas ole ongelma. Etukäteismateriaalien saamisessa korostuu tulkin oma aktiivisuus. Myös henkilökunnan perehdyttämällä voisi ehkäistä mahdollisia tiedonanto-ongelmia.

Haastateltujen tulkkien ja tutkijoiden vastaukset antavat ymmärtää, että etukäteismateriaalien toimittaminen tulkeille on sopimuksenvaraista, eli laitoksessa ei ole vakiintunutta käytäntöä siihen, missä tapauksissa tulkille on lähetettävä etukäteismateriaaleja. Tulkkien vastausten perusteella voidaan tehdä johtopäätös, etteivät tulkit tarvitse kirjallisia etukäteismateriaaleja kaikkia tulkkaustilanteita varten, vaan valmistautuminen on sidoksissa siihen, mitä asia koskee. Useimmissa tapauksissa ja erityisesti usein toistuvissa asioissa sanallinen asiaan perehdyttäminen on tulkkien mukaan riittävää. Toisaalta monimutkaisemmissa asioissa, kuten kuulusteluissa tai Maahanmuuttoviraston käännytyspäätösten tiedoksiannossa kirjallisten etukäteismateriaalien saaminen on tulkille tarpeellista, etenkin kun otetaan huomioon se, että tällaiset asiat vaikuttavat merkittävästi asianomaisten oikeusturvaan.

5 Tulkkauksen haasteet

Tässä aluvuossa tarkastellaan ensin tulkkien kohtaamia haasteita viranomaisten ja Rajavartiolaitoksen asiakkaiden tulkkauksessa, minkä jälkeen käsitellään sitä, kummalle osapuolelle haastateltavien mukaan tulkin on oltava tulkkaustilanteessa lojaali. Jotta aiheen tarkasteltu olisi mahdollisimman kattavaa, otetaan huomioon myös viranomaisten kohtaamat tulkkaukseen liittyvät ongelmatilanteet.

Kysymys tulkkaukseen liittyvistä ongelmatilanteista oli haastattelussa muotoiltu vapaasti, joten tulkit ja tutkijat saivat itse päättää, minkälaisista ongelmista he halusivat kertoa. On kuitenkin tärkeä huomata, että haastattelussa esitetty kysymys ongelmatilanteista koski tulkkaukseen liittyviä ongelmatilanteita ylipäätään. Näin ollen Rajavartiolaitoksen tutkijoiden vastauksista oli analyysin yhteydessä usein vaikea tehdä yksiselitteisiä johtopäätöksiä siitä, puhuivatko tutkijat Rajavartiolaitoksen omista tulkeista vai ulkopuolelta tuulevista yksityisen sektorin tulkeista.

Tulkit totesivat ongelmatilanteita olevan harvoin. Haastattelujen perusteella voidaan nostaa esiin kaksi keskeistä ongelmatilannetyyppiä: ensinnäkin viranomaisten kanssa yhteistyössä toimimiseen liittyvät ongelmat ja toiseksi tilanteet, joissa ongelmana on asiakkaan puheen tulkattavuus.

5.1 Tulkkien kokemat ongelmatilanteet

Tulkki T1 otti esiin sen, että tulkkaus on kuitenkin vain osa suurempaa kokonaisuutta. Vaikka tulkki ajattelee tilannetta aina omalta kannaltaan, ei virkamies aina pysty esimerkiksi huomioimaan tulkin aikataulupaineita, sopimaan tulkkauksesta etukäteen tai toimittamaan tälle etukäteismateriaaleja. Tästä syystä kaikki haastatellut tulkit korostivat tulkin omaa aktiivisuutta etukäteismateriaalien hankkimisessa ja muutoinkin riittävässä tulkkaukseen valmistautumisessa.

Tulkki T2 korosti asiakkaan asemaan asettumista rajavartiomiehen toiminnassa. Hänen mukaansa rajavartiomiehien on hyvä ymmärtää, että asiakas lähestyy asioita aina oman kulttuuritaustansa tarjoamista lähtökohdista ja että se, mikä Suomessa on kiellettyä saattaa Venäjällä olla sallittua. Näin ollen asiakkaan asemaan asettuminen helpottaisi tulkin mukaan asiakkaan ymmärtämistä ja asian edistämistä.

Tulkki T3 mukaan tulkkauksen toimivuuteen vaikuttaa rajavartiomiehen työkokemus. Hän toi esiin sen, että kokemattomat rajavartiomiehet lukevat asiakkaan kanssa puhuessaan todennäköisemmin säännöksiä suoraan paperista, mikä aiheuttaa tulkille vaikeuksia, koska kirjakielisen ja oikeuskieltä sisältävän tekstin tulkkaminen kuulon mukaan vaikeuttaa tulkkamista huomattavasti. Kaiken lisäksi tilanteesta tekee haastavan se, ettei tulkilla ole käytössään tekstiä, jota rajavartiomies lukee. Siinä mielessä tämä tulkkauksitilanne poikkeaa myös prima vista -tulkkauksesta, koska tulkilla ei ole minkäänlaista näköyhteyttä tekstiin:

Tämä on tulkille hankala juttu koska semmoisen lakitekstin tai virallisen tekstin suoraan kääntäminen on hyvin hankalaa puhelimesta varsinkin, jos tulkki ei itse näe sitä tekstiä. Ja sitten on sellaisia kuulustelijoita tai semmoisia rajavartiomiehiä, joilla tällaisia tulkkauksia vaativia tai hankalampia tilanteita on useammin. Kokeneet rajavartiomiehet eivät yleensä kuitenkaan tee näin.

Kaikki tulkit huomauttivat kuitenkin, että Rajavartiolaitoksessa on panostettu uusien rajavartiomiehien kouluttamiseen ja että koulutukseen sisältyy tulkin kanssa työskentelemistä koskevaa opetusta. On sinänsä mielenkiintoista, että yksi haastateltu

pitkään Rajavartiolaitoksessa työskennellyt tutkija otti vastauksessaan esiin, että nimenomaan viranomaisella on suuri vaikutus tilanteet toimivuuteen ja tulkattavuuteen. Tutkijan mukaan rajavartiomiehen on ilmaistava itsensä mahdollisimman kansantajuisesti, jotta puhetta olisi myös helppoa tulkata asiakkaalle. Tästä voidaan tehdä päätelmä, että viranomaisen työkokemuksella on tosiasiallista vaikutusta tilanteen tulkattavuuden kannalta.

Tulkit kertoivat myös joistakin yksittäisistä ongelmista, joita he ovat kohdanneet tulkattaessa Rajavartiolaitoksen asiakkaita. Tulkki T2 ja T3 kertoi, että Rajavartiolaitoksen asiakkaat saattavat puhua murteellista venäjää, mikä voi tehdä tulkkaamisesta vaikeampaa. Tulkki T3 mukaan, jotkut asiakkaat saattavat olla kotoisin muista entisen Neuvostoliiton maista kuin Venäjältä, jolloin heidän venäjän kielensä on omanlaistaan ja välillä vaikeasti ymmärrettävää. Myös asiakkaiden kyky ymmärtää venäjän kieltä saattaa olla heikko.

Kaikki tulkit mainitsivat haastattelussa yksittäisiä tilanteita, joissa asiakas oli luultavasti hyvin stressaantunut ja puhui nopeasti kiihtyneessä mielentilassa. Tulkki T3 mainitsi myös tilanteen, jossa asiakas ei selvästikään ollut perillä siitä, mitä tapahtuu:

[...] Muutaman kerran ollut tuota tällöinen henkisesti häiriintynyt henkilö, jota on joutunut tulkkaamaan ja sitten ei niin kuin pystytty tuota tulkki välttämättä päättämään, että onko tämä nyt sitten ihan oikeaa vai hänen kuviteltua elämänsä.

5.2 Rajavartiolaitoksen tutkijoiden kokemat ongelmatilanteet

Tutkija R2 painotti tulkkauksen olevan keskeisessä asemassa tulkattavien oikeusturvan takaamisessa, minkä takia tulkin on oltava ammattitaidoiltaan pätevä ja luotettava. Mikäli tulkkaus on huonolaatuista ja epäluotettavaa, epäily saattaa pahimmassa tapauksessa vedota tuomioistuimessa siihen, että tulkki on tulkannut väärin tai että tulkki ei ymmärtänyt asiaa oikein. Tämän lisäksi tutkija esitti arvion, että tulkkaus viranomaisessa on luonteeltaan vaativampaa asioimistulkkaukseen verrattuna.

Esimerkiksi tulkin epäluotettavuudesta Tutkija R2 muutama vuosi sitten rajalla tapahtuneen tilanteeseen, jossa rajalle tuli paljon turvapaikanhakijoita, minkä takia

Rajavartiolaitokseen syntyi huutava pula tulkeista. Tulkkeja tilattiin kilpailutetulta tulkkauspalveluiden tarjoajalta, eivätkä tulkit vastanneet Rajavartiolaitoksen tulkeille asettamia osaamista ja kielitaitoa koskevia vaatimuksia. Myöhemmin tilanne saatiin kuitenkin haltuun.

Tutkija R1 kertoi kohdanneensa yksittäisiä tilanteita, jossa tulkki otti asiaan kantaa, vaikka se ei kuulunut hänen tehtäviinsä. Muita ongelmatilanteita ei hänen mukaansa esiintynyt. Tutkija R2 myös totesi kohdanneensa tulkin puolueellisuuden liittyviä ongelmia:

Tämmöisiinkin tilanteisiin oon törmännyt, että asiakas kysyy [tulkilta], että pitääkö minun kertoa tässä totuus vai valehdella ja mitä mieltä sinä olet. Eli näissä tilanteissa, tavallaan siltä osin viranomaisen pitää luottaa siihen, että siellä ei siinä ylimääräistä kääntämistä tapahdu, sellaista mikä ei ole viranomaisjohtoista.

5.3 Näkökulmat tulkin lojaalisuuteen

Puolueettomuuden yhteydessä voidaan puhua myös lojaalisuudesta. Lojaalisuuskysymys on tutkimuksen kannalta mielenkiintoinen kysymys etenkin, kun otetaan huomioon se, että tulkit ovat töissä Rajavartiolaitoksessa. Tällaisessa tilanteessa lojaalisuuskysymys ei ole yksiselitteinen: toisaalta oikeustulkin ammattietiikat edellyttävät tulkilta puolueettomuutta, mutta toisaalta työsuhteessa olevan henkilön on lain mukaan oltava lojaali työnantajalleen. Haastattelukysymyksen muotoilussa oli otettu huomioon tällainen lojaalisuusristiriita, joten kysymys on pyritty tiivistämään niin, että kyseessä olisi lojaalisuus nimenomaisesti tulkkaustilanteen puitteissa. Tulkkien näkökannat lojaalisuuteen olivat seuraavat:

[Tulkki T1]: Tulkin pitää olla lojaali ensinnäkin läsnäolijoille eli tulkin pitää olla lojaali sen keskustelun osapuolille ja yrittää heidän molempien viestiä viedä perille parhaalla mahdollisella tavalla mitä asiaa niillä osapuolilla on toisilleen.

[Tulkki T2]: Minun mielestäni [on oltava lojaali] tulkattavalle, onko se sitten asiakas tai rajaviranomainen. Koska tulkin tehtävä on saada viesti perille.

[Tulkki T3]: Tulkin täytyy olla lojaali kummallekin osapuolelle. vaikka me ollaan Rajavartiolaitoksen palveluksessa me ollaan neutraalilla tavalla lojaaleja Rajavartiolaitokselle ja samalla lailla lojaali myös tälle toiselle osapuolelle.

Kuten yllä olevista lainauksista käy ilmi, tulkit korostivat tulkkaustilanteen viestinnällistä aspektia sekä tulkin puolueettomuutta. Viestinnässä tulkin on oltava neutraali ja niin ikään lojaali sille viestintätilanteelle, jonka osallinen hän on. T1 huomautti kuitenkin olevansa samalla lojaali Rajavartiolaitokselle, mikä ilmenee

hänen esimerkkinsä mukaisesti siten, että tulkkaustilanteen alkaessa tulkki esittäytyy nimenomaisesti Rajavartiolaitoksen tulkkina, jotta asiakas tietäisi tämän työskentelevän Rajavartiolaitoksessa.

Rajavartiolaitoksen tutkijat taas totesivat lojaalisuudesta seuraavaa:

[Tutkija R1]: Minä sanoisin, että tulkin on oltava lojaali omalle ammatilleen.

[Tutkija R2]: Minun mielestäni ensisijaisesti tulkin pitää olla puolueeton osapuoli siinä asiassa, jotta oikeusturvavarmuus säilyy.

Näin ollen molempien tutkijoiden vastauksissa korostui puolueettomuusvaatimus. Tutkija R2 otti lisäksi esiin sen, että tulkin on oltava luotettava. On voitava luottaa muun muassa siihen, että tulkki täyttää vaitiolovelvollisuutensa sekä siihen, että prosessi on viranomaisjohtoinen eikä tulkki osallistu siihen asiakkaan neuvonantajana.

5.4 Päätelmät

Edellä esitettyjen tulkkien ja tutkijoiden vastausten pohjalta voidaan tehdä johtopäätös, että ongelmatilanteita esiintyy yleisesti ottaen vain vähän. Tulkkien vastaukset antavat ymmärtää, että he ovat kokeneet yksittäisiä ongelmatilanteita, jotka ovat liittyneet joidenkin kokemattomien rajavartiomiesten tahattomasti tulkkausta hankaloittaviin toimiin ja rajavartiomiesten asettumiseen asiakkaan asemaan. Lisäksi he ovat kohdanneet tulkkien oikea-aikaiseen varaamiseen liittyviä ongelmia. Tulkkien mainitsemat asiakkaiden tulkattavuuteen liittyvät haasteet olivat vuorostaan sidoksissa joidenkin asiakkaiden nopeaan puhetahtiin tai alentuneeseen mielentilaan.

Haastateltujen tutkijoiden vastaukset antavat sen käsityksen, että tutkijoiden kokemat ongelmatilanteet liittyvät pikemminkin joidenkin yksityisen sektorin tulkkien epäluotettavuuteen ja heikkoon kielitaitoon sekä toisaalta siihen, että tulkki voi ottaa asiaan kantaa.

Sekä tulkit että tutkijat korostivat sitä, että tulkin on oltava tulkkaustilanteessa puolueeton osapuoli. Tämä tarkoittaa sitä, ettei tulkki ota kantaa käsittelevään asiaan eikä anna omien mielipiteidensä vaikuttaa tulkkaukseen. Tutkijat korostivat erityisesti asiakkaiden oikeusturvan toteutumista.

6 Tulkkauksen kattavuus ja funktionaalisuus

Tässä luvussa tarkastellaan tulkkauksen kattavuuden ja funktionaalisuuden välistä suhdetta. Luvussa tarkastellaan Rajavartiolaitoksen tulkkien ja tutkijoiden käsityksiä siitä, saako tulkki selittää tulkattaville asioita ja käsitteitä omasta aloitteestaan ja kuinka kattavasti tulkin on tulkattava tulkattavien puhetta.

Tulkkeen kattavuuden ja funktionaalisuuden keskinäinen suhde on tutkimuksen kannalta kiinnostava. Oikeustulkin ammattisäännöstön (SKTL 2013) ja Oikeustulkkauksen selvityshankkeen (Tulkkauksen asiantuntijatyöryhmä 2008) mukaan tulkkeen kattavuus on yksi tärkeimmistä tulkkauksen laadun kriteereistä. Tämä korostuu erityisesti oikeustulkkauksessa, jossa tulkkauksen kattavuus on keskeinen henkilön oikeusturvan kannalta. Funktionaalinen käännösteoria painottaa vuorostaan sitä, että kohdekielisen viestin on oltava sellainen, että kohdekielinen saaja reagoisi viestiin samalla tavoin kuin hän reagoisi, jos osaisi lähtökieltä. Kyseinen ajatusmalli asettaa tulkille vaatimuksen siitä, että tulkin on varmistettava viestin välittyminen, muttei välttämättä velvoita tulkkia tulkaamaan aivan kaikkea tulkattavien tuottamaa puhetta.

Ennen varsinaiseen tarkasteluun siirtymistä on tarpeen täsmentää, mitä tässä tutkielmassa tarkoitetaan asialla ja käsitteellä. Tutkielmassa asialla viitataan laajempaan kokonaisuuteen, jolloin asian selittäminen koskee jollakin tapaa vireillä olevaa prosessia ja voi pitää sisällään esimerkiksi prosessin kulun selittämistä. Käsitteen selittämisellä tarkoitetaan sen sijaan joidenkin termien tai kulttuurisidonnaisten käsitteiden avaamista tulkattavalle ymmärrettävään muotoon.

6.1 Tulkit

Tulkki T1 totesi selittäneensä asiakkaille joitakin tyypillisimpiä käsitteitä. Hän argumentoi tätä ensinnäkin sillä, että tulkkauksilanteet Rajavartiolaitoksessa ovat suurimmaksi osaksi toistuvia. Tällaisiin toistuviin asioihin kuuluvat esimerkiksi asiakkaiden sakkojen määräämisen yhteydessä esittämät kysymykset siitä, miten sakon maksaminen tapahtuu. Tulkki tietää asiakkaan kysyvän tämän jo etukäteen, joten hän selittää sen tälle suoraan. Toiseksi käsitteen tai asian selittämisen tarve voi välillä johtua siitä, ettei rajatarkastaja ole varautunut jonkin käsitteen selittämiseen. Tällöin käsitteen tai asian selittäminen perustuu virkamiehen ja tulkin

molemminpuoliseen tukeen. Mikäli rajavartija esimerkiksi unohtaa sanoa jotain, voi tulkki muistuttaa rajavartijaa kyseisestä asiasta. Tulkin T1 mielestä juuri asioiden selittäminen ja muotoileminen ymmärrettävään muotoon on suurin ero ihmisen ja koneen tulkkauksen välillä.

Tulkki T1 otti puheeksi sen, että joidenkuiden Rajavartiolaitoksen asiakkaiden puheessa esiintyy paljon redundanssia eli samojen asioiden toistoa ja viestintää tukevien, mutta sinänsä tarpeettomien metakielisiä sanoja ja lausekkeita. Asioiden liiallinen toisto saattaa johtua esimerkiksi siitä, että joillakuilla asiakkailla voi olla mielenterveysongelmia tai he voivat olla muuten stressaantuneita joutuessaan puhuteltaviksi Rajavartiolaitoksessa. Asiakas saattaa puhua erittäin vuolaasti, ja puheessa saattaa olla vain vähän merkityssisältöä. Tulkki T1 kertoo toimineena tällaisissa tilanteissa niin, että hän ilmoittaa rajavartiomiehelle, että asiakas toistaa samaa asiaa. Tulkki huomautti myös, että mikäli rajavartiomies ei saa asiakkaaltaan jotakin tarvitsemaansa tärkeää tietoa, tämä yleensä esittää täsmentävän kysymyksen.

Tulkki T2 toi esiin sen, että asioiden tai käsitteiden selittäminen omasta aloitteesta ei ole lähtökohtaisesti sallittua, mutta mikäli kyseessä on termi, jonka sananmukainen kääntäminen ei tuota ymmärrettävää lopputulosta, on syytä pyytää rajavartijalta lupa asian selittämiseen. Tämän lisäksi tulkin on tuotava selkeästi ilmi, että tämä puhuu selittäen, jottei tulkkauksilanteen osapuolten välille synny väärinymmärryksiä.

Tulkki T2 erottaa tulkkauksilanteet kahteen tilannetyyppiin muodollisuusasteen mukaan. Virallisissa tilanteissa, joiden kulku dokumentoidaan, on pyrittävä tulkkamaan kaikki. Epävirallisissa tilanteissa, joista ei esimerkiksi pidetä pöytäkirjaa, riittää se, että viesti menee perille, eikä silloin tarvitse tulkata kaikkea sanasta sanaan.

Tulkin T3 mukaan asioiden ja käsitteiden selittäminen saattaa tulla kyseeseen esimerkiksi kuulusteluissa. Tulkki voi sopia kuulustelijan kanssa, ettei tämän tarvitse luetella kuulusteltavan oikeuksia ja velvollisuuksia, vaan tulkki kertoo ne suoraan itse. Tulkin mukaan tällainen toiminta ei ole itsessään tulkkamista, vaan asian kertomista. Tämän lisäksi tulkki T3 otti esiin sen, ettei asioiden selittäminen ole kuitenkaan sallittua, ellei siitä ole erikseen huomautettu viranomaiselle. Tapauksissa, joissa on ilmiselvää, että asia vaatii lisäselvitystä, tulkki tekee asiasta rajavartiomiehelle huomautuksen.

Tulkin T3 mielestä kaiken tulkkaaminen on tilannesidonnaista. Esimerkiksi kuulusteluissa on pyrittävä mahdollisimman kattavaan tulkkaukseen. Venäjä-yhteistyön merkeissä tapahtuvissa tapaamisissa ja muissa vapaamuotoisissa tilanteissa riittää puolestaan, että puhujan viesti menee perille. Hänen mukaansa tapaamiset ovat viestintäkuvioltaan monimutkaisempia tilanteita virallisiin tilanteisiin verrattuna, sillä tapaamisessa saattaa yksittäisten puheenvuorojen lukumäärä olla suurempi. Tapaamisten puheenvuoroissa voi esiintyä muun muassa tapaamisen osapuolten keskenään vaihtamia kommentteja, ja puhujat saattavat puhua ristiin samaan aikaan. Tällaisissa tilanteissa tulkki toimii haastateltavan sanavalinnan mukaan viestinnän suodattimena, ja kaiken tulkkaaminen on tällaisissa tilanteissa yleisesti ottaen mahdotonta.

6.2 Rajavartiolaitoksen tutkijat

Tutkijan R1 mukaan tulkin olisi asioiden oma-aloitteisen selittämisen sijasta mieluummin selitettävä asia ns. viranomaisen suulla. Tämä tarkoittaa sitä, että mikäli asiakas ei ymmärrä jotakin asiaa, on tulkin ohjattava kysymys viranomaiselle, jotta tämä selittäisi asian itse. Tutkijan mukaan tulkilla on kuitenkin termien kohdalla enemmän vapautta: jos termi ei aukea yhdellä sanalla, tulkki voi selittää sen laajemminkin. Tutkija R1 tiivistää, että itse prosessia koskevat asiat on mieluiten jätettävä virkamiehen selitettäväksi. Jos asia sen sijaan koskee tiettyä käsitettä eikä ole itse prosessin kannalta merkityksellistä, voi tulkki avata käsitteen tulkattavalle laajemmin.

Tutkijan R1 mielestä tulkkaaminen sanasta sanaan ei ole välttämätöntä. Tulkkauksesta on käytävä ilmi ydinasiat, ja ne on ilmaistava ymmärrettävällä tavalla. Tärkeintä on kuitenkin, ettei asiasisältö muutu tulkkauksen myötä. Toisaalta esimerkiksi laki- tai kapulakielisyydet on ilmaistava kansantajuisesti, jotta toinen osapuoli ymmärtää, mistä on kyse.

Tutkija R2 mainitsi, että vaikka tulkin täytyykin tietyllä tapaa pitää vuorovaikutus kunnossa, on viranomaisen aina oltava tietoinen siitä, mitä tulkataan. Tulkkauksen on aina oltava viranomaisjohtoista ja tulkin on pysyttävä asian kontekstissa.

Myös tutkija R2 huomautti, että kuulustelussa viestinnän on pysyttävä asian ytimessä eikä kaiken tulkkaaminen ole välttämätöntä. Asiakas tai epäilty saattaa esimerkiksi

tahallisesti häiritä kuulustelua tai päätöksen tiedoksiantoa sillä, että hän puhuu asiaankuulumattomista asioista. Tutkijan mukaan tällaisia tapauksia on sattunut hänen suorittaessaan työtehtäviään. Tutkijan mielestä tulkin on tämänkaltaisen tilanteen kohdalla kysyttävä viranomaiselta, onko tämän mielestä tarpeellista kääntää sellaisia asioita. Tutkija otti puheeksi myös sen, ettei tulkin tarvitse osata kuulustelijan tekstiä tai oikeudellista tekstiä sanasta sanaan, vaan hänen on vain pysyttävä asiassa ja ilmaistava tutkijan kysymykset mahdollisimman tarkasti.

6.3 Päätelmät

Edellä esitettyjen havaintojen pohjalta voidaan todeta, että tulkkien ja tutkijoiden käsitykset asioiden ja käsitteiden selittämisestä vastaavat pitkälti toisiaan. Kaikki olivat yhtä mieltä siitä, että prosessin on oltava viranomaisjohtoinen. Tulkki ei näin ollen voi itse aktiivisesti vaikuttaa prosessin kulkuun tai ottaa kantaa siihen liittyviin asioihin.

Enemmistö haastatelluista oli sitä mieltä, että tulkin on joka tapauksessa huomautettava Rajavartiolaitoksen viranomaiselle, mikäli hän tulkaa selittävästi. On kuitenkin ilmeistä, että mitään vakiintunutta käytäntöä käsitteiden selittämiseen ei ole. Tulkkaminen on näin ollen jossakin määrin sopimusluontoinen asia ja tulkkauksesta voidaan neuvotella rajaviranomaisen kanssa etukäteen. Lähtökohdaksi mainittiin, että viranomaisen on oltava perillä siitä, mitä tulkataan. Joissakin sekä tutkijoiden että tulkkien vastauksissa viitattiinkin viranomaisen ja tulkin väliseen yhteistyöhön, jonka tarkoituksena on mahdollisuuksien mukaan helpottaa kunkin osapuolen työntekoa.

Käsitteiden selittämisen osalta kaikki haastatellut nostivat esiin sen, että suora eli sananmukainen kääntäminen ei ole lähtökohtaisesti mielekäs tulkkaustapa. Tutkijoiden vastaukset antavat ymmärtää, että toisin kuin asioiden selittämisessä, on tulkilla vapaammat kädet käsitteiden selittämisessä, sillä on tärkeää, että toinen osapuoli ymmärtää mistä on kyse. Tämä seikka on sikäli mielenkiintoinen, että esimerkiksi Mikkelsonin (2000: 55) ja Halen (2004: 2–3) tutkimuksien mukaan sellaiset henkilöt, jotka eivät ole suoraan tekemisissä kääntämisen ja tulkkauksen kanssa, mieltävät tämän sananmukaiseksi kääntämiseksi.

Käsitteiden selittäminen on luonnollinen osa tulkkausta. Lähtökielen kulttuurissa voi olla käsitteitä, jotka puuttuvat kohdekielen kulttuurikehyksestä kokonaan. Tällaisia vain suomalaiselle kulttuurille ominaisia käsitteitä voivat olla esimerkiksi päiväsakko, RV-menettely ja niin edelleen. Tällaisten käsitteiden suora tulkkaaminen ei näin ollen anna tulkattavalle riittävää tietoa käsitteiden merkitysisällöstä. Tästä syystä käsitteiden selittämistä voidaan pitää luonnollisena osana tulkkausta.

Tarkastelussa esitettyjen tulkkauksen kattavuutta koskevien havaintojen pohjalta voidaan todeta, että Tulkkien T2 ja T3 toimintatavat riippuvat tilanteesta. He jakavat tulkkaustilanteet muodollisuuden asteen mukaan virallisiin ja epävirallisiin. Haastateltavat tulkit eivät paljon täsmentäneet, mitkä tilanteet kuuluvat kumpaakin ryhmään, mutta heidän vastauksistansa voidaan päätellä, että virallisia tilanteita ovat ne, joista pidetään dokumentointia, kun taas epävirallisempia tilanteita ovat ei niin dokumentoidut tilanteet, kuten vaikkapa Rajavartiolaitoksen ja FSB:n välisten tapaamisten epävirallinen osuus. Jako tilanteiden välillä on täysin ymmärrettävä, sillä Rajavartiolaitoksen tulkin toimenkuvat ja tehtävät ovat moninaisia. Tästä voidaan tehdä johtopäätös, että kaiken tulkkaamista koskeva lähestymistapa on suhteellinen ja riippuu tilannetyypistä.

Mielenkiintoisena voidaan pitää tietynlaista mielipide-eroa tutkijoiden vastausten ja tulkkien T1 ja T2 vastausten välillä. Tulkkien mielestä virallisissa asioissa on pyrittävä mahdollisimman kattavaan tulkkaukseen, kun taas tutkijoiden R1 ja R2 mielestä kaiken tulkkaaminen ei ole niin ehdoton. Tutkijat korostivat tulkkaustilanteen viestinnällistä näkökulmaa eli sitä, että toinen osapuoli ymmärtää asian. Molemmat tutkijat puhuivat sen lisäksi ydinasioista eli asioista, joiden on ehdottomasti esiintyvä tulkkauksessa. Asioiden luokittelu ydinasioihin on tulkin kannalta sinänsä mielenkiintoinen sillä se implikoi, että tulkki tietää mitkä ovat ne ydinasiat, joiden käytävä tulkkauksessa ilmi ehdottomasti. Tästä voitaneen tehdä päätelmän, että tulkki pyrkii turvamaan oman selustansa tulkkaamalla mahdollisimman kattavasti ja antamalla Rajavartiolaitoksen tutkijalle mahdollisuuden päättää itse, mikä on asian kannalta olennaista ja mikä taas ei. Vastausten valossa vaikuttaa siltä, että tutkijoiden odotusten mukaan tulkillä on suurempi vastuu sisällön välittymisestä kuin tulkit itse odottavat. Tämä on konkreettinen esimerkki siitä, miten tutkijoiden ja tulkkien käsitykset tulkin roolista eroavat toisistaan.

Sekä tulkit että tutkijat korostivat vastauksissaan viranomaisen ja tulkin välistä yhteistyötä. Tulkki T1 mainitsi, että rajavartiomiehelle voidaan viestiä, mikäli asiakas toistaa samoja asioita. Myös tutkija R2 mainitsi, että toivoisi tulkin kysyvän tutkijalta, onko jonkin asian tulkkaaminen tarpeellista, mikäli tämä epäilee, että asiakas tai kuulusteltava puhuvat asian vierestä.

Toisena mielenkiintoisena asiana nousi esiin se, että esimerkiksi tutkijan R2 mielestä tulkin on osattava tulkata kapula- ja oikeuskielistä tekstiä ymmärrettävään muotoon, mikä lienee osoitus tutkijoiden aikaisemmasta toteamuksesta tulkin substanssitietojen tärkeydestä. Jotta tulkki pystyisi muotoilemaan asian ymmärrettävään muotoon, hänen on ensin itse ymmärrettävä, mistä on kyse. Näin ollen tästä voidaan tehdä sellainen päätelmä, että tulkin on tunnettava hyvin se oikeudellinen ympäristö, jonka piirissä hän toimii.

Tutkijat ovat tuoneet esiin oman roolinsa. Heidän mukaansa rajavartiomiehellä on keskeinen rooli tulkkaustilanteessa. Tutkija T2 nimittäin mainitsi, että rajavartiomiehen on otettava huomioon viestintänsä ymmärrettävyys ja esitettävä asiat mahdollisimman kansantajuisesti.

Vaikka esimerkiksi Mikkelsonin (2000: 55) ja Halen (2004: 2–3) tutkimuksissa todettiin, että maallikot käsittävät tulkkaamisen tietynlaiseksi sanalliseksi konekääntämiseksi. Tutkijoiden vastauksista ilmenee, että Rajavartiolaitoksen tutkijat ovat hyvin tietoisia siitä, että sananmukainen kääntäminen ei ole aina mielekästä, vaan tulkin on tulkkaustilanteessa keskittyvä viestin mahdollisimman tarkkaan välittämiseen eli sisällölliseen tarkkuuteen sanatarkkuuden sijaan.

7 Pätevä tulkki ja hyvä tulkkaus

Tässä luvussa käsitellään Rajavartiolaitoksen tulkkien ja tutkijoiden käsityksiä tulkin pätevyydestä ja hyvästä tulkkauksesta. Nämä kysymykset ovat varsin lähellä toisiaan ja niiden erona onkin ennen muuta tarkastelunäkökulma. Ensimmäisessä näkökulmassa tarkastellaan sitä, mitä hyvän tulkkauksen toteutuminen tulkilta edellyttää, kun taas toisessa näkökulmassa käsitellään sitä, mitä tarkoitetaan sillä hyvällä tulkkauksella, joka tulkin on pyrittävä takaamaan.

On tärkeä huomata, ettei haastattelussa erikseen täsmennetty, mitä hyvällä ja onnistuneella tulkkauksella tarkoitetaan, vaan haastateltavat saivat itse päättää, millaista tulkkausta he pitivät hyvänä ja onnistuneena. Seuraavissa alaluvuissa tarkastellaan ensimmäiseksi tulkkien näkemyksiä aiheesta ja toiseksi tutkijoiden antamia vastauksia. Lopuksi tehdään joitakin johtopäätöksiä esiteltyjen vastausten pohjalta muun muassa vertailemalla toisiinsa tulkkien ja Rajavartiolaitoksen tutkijoiden vastauksissa ilmenneitä käsityksiä ja mielipiteitä.

7.1 Tulkit

Tulkki T1 huomautti, että on vaikeaa määritellä tarkkaa rajaa sille, milloin tulkista tulee pätevä. Hän korosti, että tulkkaustilanteet rajaviranomaistulkkauksessa ovat melko spesifejä. Tulkkaus Rajavartiolaitoksessa vaatii rajavalvontaan ja rajatarkastuksiin liittyvän sanaston hallintaa sekä hallinnollisten ja rikosoikeudellisten prosessien tuntemusta. Hänen mukaansa edellä lueteltujen asioiden omaksuminen on vaikeaa, ellei käytä niitä tietoja jatkuvasti:

Myös nuori tulkki ja nuori virkamies tuolla työssä, jokainen meistä työssä oppii ja kasvaa samaten sitten. Jos joutuu itselle täysin vieraaseen tulkkaustilanteeseen, tulkkausympäristöön, se aiemmin hankittu, vaikka sanasto, sanavarasto, ammatillinen terminologia ei välttämättä jossain toisessa tilanteessa autakaan.

Tulkki T1 määrittelee hyväksi tulkkaukseksi sellaista tulkkausta, jossa viesti välittyy selkeästi, tiiviisti ja kattavasti. Hänen mukaansa viestin on välittyvä niin, että viestinnän osapuolet ymmärtävät, mistä on kyse, ja niin että viesti herättää vastapuolella saman reaktion kuin lähtökielisen viestin kuulijassa. Tulkkauksen laadun kannalta tulkin on osattava niin sanotusti paketoita tietoa tiiviisti selkeään ja ymmärrettävään muotoon menettämättä mitään olennaista. Tulkki T1 tiivisti oman näkökannan hyvästä tulkkauksesta seuraavasti:

Tulkkaus on onnistunut mielestäni juuri silloin kun osapuolet saa sen viestinsä menemään perille mitä he haluaa. Kun sanotaan niiden vastapuolelle ymmärrettävällä tavalla ja niin että se herättää siinä vastapuolesta sen reaktion mitä sen toivotaankin herättävän.

Tulkki T2 korosti vastauksessaan erityisesti tulkkauksen käytännöllistä puolta. Hänen mukaansa tulkin pätevyys on erittäin monisyistä. Kielitaito oli hänen näkemyksessään hyvin keskeisessä asemassa: vieraan kielen lisäksi tulkin on hallittava myös oma äidinkielensä erinomaisesti. Tulkattavien kulttuuritaustojen ymmärtäminen on toinen

merkittävä taito, jota oppii myös työn kautta. Tämän lisäksi esille nousi käytännön työhön liittyviä taitoja ja kykyjä, kuten hyvä stressinsietokyky, vahva keskittymiskyky sekä fyysinen ja psyykkinen kestävyys, sillä tulkkaus saattaa kestää joissain tapauksissa useita tunteja peräkkäin:

Puhelintulkkaus saattaa kestää kolme tai neljä tuntia jopa, niin siinä tietysti se kestävyys, siinä mielessä, [on tärkeää] että jaksaa ja keskittymiskyky, että jaksaa keskittyä, niin, hyvä fyysinen kunto ja siinä tavalla tulee keskittyminenkin mukaan.

Tulkki T2 mukaan hyvässä ja onnistuneessa tulkkauksessa on kolme aspektia. Ensinnäkin tulkkauksen onnistuneisuuteen vaikuttaa tulkin kompetenssi. Tulkkaus onnistuu silloin, kun tulkki on hyvin valmistautunut, tietoinen tilanteesta, tuntee aihepiiriä ja tietää tilanteen päämäärän. Toiseksikin tulkkauksen onnistuneisuuteen vaikuttavat ulkoiset olosuhteet. Tulkkaustilanteessa ei saa esiintyä häiriötekijöitä. Se korostuu erityisesti puhelintulkkauksessa, jolloin teknologialla on suuri merkitys tulkkauksen toteutumisen kannalta. Kolmantena seikkana mainittiin se, että osapuolten on oltava yhteistyökykyisiä ja että heillä on oltava halu saada asia jonkinlaiseen päätökseen. Jälkimmäisessä tapauksessa taustalla lienee ajatus siitä, että viestin välittäminen on mahdotonta, mikäli viestintätilanteen osapuolet eivät itse halua tulla ymmärretyiksi. Tulkki T2 mainitsi tärkeimpinä kriteereinä seuraavat:

Tärkeimpänä tulkin näkökulmasta varmaan se, että tulkilla on riittävät taustatiedot siitä asiasta ja siitä tilanteesta missä ollaan mitä tapahtuu ja mikä on päämäärä.

Tulkki T3 totesi, että tulkki-kielenkääntäjien rekrytoinnin yhteydessä Rajavartiolaitos vaatii hakijalta lähtökohtaisesti ylempää korkeakoulututkintoa. Tulkin T3 mielestä erinomainen kielitaito ei yksinään takaa tulkin pätevyyttä, vaan henkilöllä on oltava myös käytännön tulkkaustaitoa, jota voi hankkia sekä koulutuksen että työkokemuksen kautta. Tulkki T3 tiivistä ajatuksensa seuraavasti:

Se että osaa venäjää ei vielä mahdollista täysipainoista tulkkausta. Täytyy päästä tuntemaan minkälaisia ne tilanteet on, miten asiakkaat reagoi, minkälaista kieltä he käyttää, minkälaista kieltä käyttää myös suomen osapuoli

Tulkki T3 mainitsi vastauksessaan hyvän tulkkauksen kriteereiksi viestinnän välittämisen selvyiden ja tehokkuuden. Viestinnän tehokkuus ilmenee siten, ettei tulkki joudu jatkuvasti kyselemään, mistä on kyse ja mitä mikäkin termi tai käsite tarkoittaa. Tulkin T3 mielestä tulkki on taka-alalla oleva vaikuttaja tulkkaustilanteessa ja hänen vastuullaan on juuri se, että viestintä tehdään ymmärrettäväksi toiselle

osapuolelle. Tulkki ei myöskään itse vaikuta viestin tunnelataukseen, vaan se määrittyy yksinomaan viestinnän aktiivisten toimijoiden mukaan. Tulkki määritteli hyvän tulkkauksen seuraavasti:

T3 hyvä ja onnistunut tulkkaukseen on se, että kummankin osapuolen asiat saa selvitettyä toiselle osapuolelle mahdollisimman selvästi ja tehokkaasti

7.2 Rajavartiolaitoksen tutkijat

Tutkija R1 mainitsi pätevän tulkkauksen kriteeriksi tulkin kokeneisuuden tulkkauksesta, aiheen ja sanaston tunteminen sekä hyvän hallinnollisiin ja rikosasioihin liittyvän substanssitiedon. Tulkilla on nimittäin oltava hyvä tietämys hallinnollisten ja rikosoikeudellisten asioiden etenemisestä sekä siitä, minkälaista sanastoa sellaisissa asioissa käytetään. Tutkijan mukaan Rajavartiolaitoksen omilla tulkeilla ei ole substanssitietojen kanssa ongelmia, mutta yksityiseltä puolelta tulevien tulkkien kanssa tämä joskus muodostuu ongelmaksi.

Tutkijan R1 mielestä tulkkaukseen onnistunut silloin, kun tulkki on asianmukaisesti valmistautunut tulkkaukseen, sekä silloin, kun Rajavartiolaitoksen asiakas ymmärtää tulkkia ja on hänen kanssaan samalla aaltopituudella. Tutkija R1 painotti, että myös viranomaisella on merkittävä vastuu tulkkauksen onnistumisesta, viranomaisen on nimittäin pyrittävä viestimään mahdollisimman kansantajuisesti, jotta viestiä olisi myös helppoa tulkata. Koko tulkkauksen kannalta tutkijan mielestä tärkein asia on nimenomaan se, että viesti tulee ymmärretyksi:

[Tutkija R1]: Tietysti se, että tulkki on valmistautunut, hän saavuttaa asiakkaan luottamuksen ja puolueettomuutensa siinä ja että tulee toki ymmärretyksi asiakkaan kanssa.

Tutkijan R2 mukaan tulkilla on oltava koulutusta viranomaistoiminnasta, jotta hänellä olisi hyvää substanssiosaamista. Tähän kuuluu esimerkiksi selkeä käsitys henkilön oikeusturvasta. Tutkija R1 mainitsi vastauksessaan myös tulkin kulttuurisen kompetenssin, jota hankitaan hänen käsityksensä mukaan muun muassa kielen opiskelun kautta.

Tutkijan R2 näkökannasta tulkkauksessa on tärkeintä se, että tulkkauksen käyttäminen on luotettavaa. Hän korosti, että tulkkauksen on oltava niin hyvää, että jatkossa

rikosasia voidaan käsitellä tuomioistuimessa ongelmitta. Hänen mukaansa myös tulkin pitää olla varmaa siitä, että tulkkaus on onnistunut eikä tulkattavien välillä vallitse ymmärtämättömyyttä:

[Tutkija R2]: On molempien osapuolien niin tulkinkin pitää olla varma siinä tilanteessa että sen käyttäminen on onnistunut, eikä jää mitään epäselvyyksiä siitä että jotain on jäänyt ymmärtämättä, asioita jotka vaikuttavat sitten oikeudenkäyntiin.

7.3 Päätelmät

Edellä esitettyjen tutkijoiden vastausten perusteella voidaan tehdä johtopäätös, että pätevältä tulkilta edellytetään kokemusta käytännön tulkkauksesta sekä vankkoja substanssitietoja. Jälkimmäinen tarkoittaa sitä, että tulkin on osattava alalle ominaista käsitteistöä sekä tunnettava, kuinka hallinnolliset ja rikosoikeudelliset prosessit etenevät Rajavartiolaitoksessa. Ohessa on vastaajakohtainen taulukko tulkin pätevyyden kriteereistä:

Tulkit	
T1	Kielitaito, kielitaso, koulutustaso
T2	Vahva vieraan kielen ja äidinkielen taito, kulttuurituntemus, selkeä puhetapa, hyvä kuulo, tilannetaju, kuuntelutaito, jonkin tasoinen murteiden ymmärtäminen, kestävyys, stressinsietokyky
T3	Työkokemus ja tulkkaustaito
Tutkijat	
R1	Kokemus ja koulutus viranomaistulkkauksesta, substanssitieto
R2	Kokemus tulkkauksesta ja asiaan liittyvän sanaston tunteminen

Taulukko 1. Tulkkien ja tutkijoiden käsitykset tulkin pätevyyden kriteereistä.

Molemmat tutkijat nostivat esiin asioimistulkkauksen ja viranomaistulkkauksen välisiä eroja. Heidän mukaansa yksityisen sektorin tulkeilla saattaa olla yleisellä

tasolla hyvä kokemus tulkkauksesta, kun taas Rajavartiolaitoksen omilla tulkeilla on vahvemmat tiedot Rajavartiolaitoksen toimintaan liittyvistä tulkkauksilanteista.

Tulkin pätevyyden kriteerien osalta kielitaito, kulttuurikompetenssi ja substanssitietyt olivat yleisimmät pätevän tulkin kriteerit, jotka sekä tulkit että tutkijat mainitsivat vastauksissaan. Tämän lisäksi kaikki haastateltavat korostivat käytännön työkokemuksen olevan erittäin keskeisessä asemassa, mikä johtunee siitä, että Rajavartiolaitoksessa toistuvat useimmiten samat, tiettyyn aihepiiriin liittyvät tulkkauksilanteet.

Hyvän ja onnistuneen tulkkauksen osalta kummankin ryhmän haastattelujen vastauksista kävi ilmi kaksi näkökulmaa: yleinen ja käytännön näkökulma. T1, T3, R2, Ensimmäisessä haluttiin kuvata sitä, millainen tulkkauks on hyvää ja onnistunutta. Toisessa taas otettiin esille seikat, jotka mahdollistavat tulkkauksen onnistuneisuuden. (T2, R1).

Ensimmäistä näkökulmaa edustavien haastateltujen vastauksissa on selviä viittauksia funktionaalisen ekvivalenssin teoriaan. Funktionaalisisssa ekvivalenssissa lähtökohtana on se, että puhuja tavoittelee viestillään tietynlaista reaktiota kuulijalta, jolloin kuulijan reaktio on toteutuneen kommunikation ja viestin välittymisen onnistumisen tai epäonnistumisen tulos (Isolahti 2013: 40).

Toisen ryhmän käsitys tulkkauksesta mahdollistavista tekijäistä muistuttaa Colinin ja Morrisin (1996: 18) väitteitä siitä, että tulkkauksen laatuun merkittävässä määrin vaikuttaa tulkin valmistautuminen ja tietojen riittävyys. Tutkijan R1 ja tulkin T2 käsitykset vastaavat toisiaan siinä, että on sama lähestymistapa kysymykseen ja molemmissa on otettu esiin tulkin valmistautumismahdollisuus ja jonkinlainen osapuolten yhteistyöhalukkuus. Ohessa on vastaajakohtainen taulukko hyvän ja onnistuneen tulkkauksen kriteereistä:

Tulkit	
T1	Selkeys, funktionaalisuus, tiiviys ja kattavuus.
T2	Kun tulkki on tietoinen, mistä asiassa on kyse, hyvä tekninen toteutus, yhteistyöhalukkuus kaikilla osapuolilla
T3	Viestin välittäminen selvästi ja tehokkaasti, kun tulkki on taka-alalla, funktionaalisuus
Tutkijat	
R1	Ennakovalmistautuminen, luottamus, virkamiehellä on tärkeä rooli viestinnän tehokkuudessa.
R2	Luotettavuus, viestin välittyminen

Taulukko 2. Tulkkien ja tutkijoiden käsitykset hyvän tulkkauksen kriteereistä.

8 Johtopäätökset

Tässä maisterintutkielmassa on pyritty selvittämään, millaisena Rajavartiolaitoksen tutkijat ja tulkit näkevät tulkin roolin: mitä tulkin tehtäviin kuuluu ja minkälaisia odotuksia tulkin rooliin kohdistetaan. Tutkimusongelma jaettiin tutkimuksessa osakokonaisuuksiin, joiden tavoitteena oli saada selville, eroavatko tulkkien ja rajaviranomaisten näkemykset 1) onnistuneesta tulkkauksesta, 2) tulkin roolista ja tehtävistä viranomaistoiminnassa sekä 3) yhteistyöstä viranomaistoiminnassa. Tutkimuksen taustalla on ajatus siitä, että lisäämällä tietoisuutta näistä seikoista voidaan parantaa ja kehittää viranomaisen ja tulkin välistä yhteistyötä.

Koska tarkoituksena oli tutkia ihmisten käsityksiä ja mielipiteitä, valittiin tutkimusmenetelmäksi puolistrukturoitu teemahaastattelu. Puolistrukturoidun haastattelun valinta vaikutti kyseisen tutkimuksen puitteissa luonnolliselta, sillä tarkoituksena oli saada selville varsin yksityiskohtaista tietoa haastateltavien käsityksistä. Tämän lisäksi teemahaastattelun valinnan puolesta puhui se, että aiheesta ei ollut useita aikaisempia tutkimuksia Suomen Rajavartiolaitoksen kontekstissa.

Jokaiselle haastateltavalle lähetettiin ennen varsinaista haastattelutilaisuutta haastattelurunko, jotta haastateltavat voisivat perehtyä haastattelun teemoihin jo etukäteen ja miettiä vastauksiaan hyvissä ajoin. Haastattelurunko koostui seuraavasta neljästä aihealueesta: 1) tulkin rooli ja tehtävät rajaviranomaisessa, 2) hyvä tulkkaus, 3) pätevä tulkki, 4) yhteistyö tulkin ja rajaviranomaisen välillä. Jokainen aihealue jakautui pienempiin kysymyskokonaisuuksiin. Kysymyskokonaisuuksia oli yhteensä 11. Kysymyslomakkeita laadittiin kaksi, toinen tulkeille ja toinen tutkijoille. Kysymykset olivat molemmille kohderyhmille pitkälti samanlaiset, mutta ne muotoiltiin hieman erilaisiksi vastaamaan haastateltavan ryhmän näkökulmaa.

Tutkimusta varten haastattelin kolmea tulkkia ja kahta rajaviranomaista. Kriteerinä rajaviranomaisten valinnalle oli se, että heillä on kokemusta tulkin käytöstä tehtäviä suorittaessa. Tulkkien valinnan kriteerinä oli sen sijaan se, että heillä on kokemusta toimeksiantojen suorittamisesta rajaviranomaisessa tai että he ovat rajavartiolaitoksen omia tulkkeja.

Analyysivaiheessa koko aineisto luettiin läpi ja jaettiin tulkkien ja rajaviranomaisten vastauksiin yksityiskohtaisempaa analyysia varten. Jokaisen haastateltavan litteroiduille puheenvuoroille annettiin anonyymit tunnisteet, minkä jälkeen vastauksista pyrittiin muodostamaan jonkinlainen kokonaiskuva eli saamaan käsitys niistä seikoista, jotka nousivat haastatteluissa laajasti esiin molemmissa tai jommassakummassa haastateltujen ryhmässä.

Haastateltujen vastausten perusteella koottiin ja analysoitiin Rajavartiolaitoksen tulkin tehtävät ja toimenkuvat sekä siellä yleiset tulkkauksen toteuttamista ja tulkkien valmistautumista koskevat käytänteet.

Analyysin yhteydessä ilmeni seuraavanlaisia seikkoja. Tutkijoilta ja tulkeilta kysyttiin heidän käsityksiään pätevän tulkin kriteereistä. Sekä tulkit että tutkijat mainitsivat kriteereinä hyvän kielitaidon, kulttuurikompetenssin ja hyvät substanssitiedot. Tutkijat painottivat kriteereinä erityisesti kokemusta käytännön tulkkauksesta sekä vankkoja hallinnollisia ja rikosoikeudellisia prosesseja koskevia substanssitietoja.

Sekä tulkit että tutkijat olivat samaa mieltä siitä, että tulkkauksitilanteen on oltava viranomaisjohtoinen, mikä tarkoittaa sitä, että viranomaisen on oltava tietoinen siitä, mitä tulkataan. Lähtökohtaisesti tulkki saa selittää käsitteitä omasta aloitteestaan,

mikäli rajavartiomies on tästä tietoinen. Vastauksissa mainittiin, että sekä tulkin että rajaviranomaisen on pyrittävä tukemaan toisiaan tulkkaustilanteessa.

Hyvän ja onnistuneen tulkkauksen kriteereiksi tulkit mainitsivat viestinnän funktionaalisuuden: viestin on saatava aikaiseksi vastaanottajassa sama reaktio, joka hänellä olisi, jos hän osaisi kieltä. Viestin on välityttävä selvästi ja tehokkaasti. Tulkkauksen onnistuminen riippuu myös ulkoisista tekijöistä: tulkilla on oltava mahdollisuus valmistautua tulkkaustilanteeseen, tulkkauksen teknisen toteutuksen on oltava hyvä ja tulkattavien on oltava yhteistyöhaluisia ja tahdottava tulla ymmärretyiksi. Tutkijat korostivat vastauksissaan sitä, että tulkkaus on onnistunut silloin, kun tulkki on luotettava ja ammattitaitoinen, ja tämä vaatimus korostuu erityisesti yksityisen sektorin tulkkeja käyttäessä.

Sekä tulkit että tutkijat korostivat sitä, että tulkin on oltava tulkkaustilanteessa puolueeton osapuoli. Tämä tarkoittaa sitä, ettei tulkki ota kantaa käsiteltävään asiaan eikä anna omien mielipiteidensä vaikuttaa tulkkaukseen. Tutkijat korostivat erityisesti asiakkaiden oikeusturvan toteutumista.

Analyysissä käsiteltyjen tulkkien ja tutkijoiden vastausten pohjalta voidaan tehdä johtopäätös, että ongelmatilanteita esiintyy yleisesti ottaen vain vähän. Tulkkien vastaukset antavat ymmärtää, että he ovat kokeneet yksittäisiä ongelmatilanteita, jotka ovat liittyneet joidenkin kokemattomien rajavartiomiesten heikkoon tulkattavuuden tasoon ja rajavartiomiesten asettumiseen asiakkaan asemaan. Lisäksi he ovat kohdanneet tulkkien oikea-aikaiseen varaamiseen liittyviä ongelmia. Tulkkien mainitsemat asiakkaiden tulkattavuuteen liittyvät ongelmat olivat vuorostaan sidoksissa joidenkin asiakkaiden nopeaan puhetahtiin, mahdollisesti asiakkaan mielenterveysongelmiin sekä lasten tulkkamiseen liittyviin haasteisiin. Haastateltujen tutkijoiden vastaukset antavat sen käsityksen, että tutkijoiden kokemat ongelmatilanteet liittyvät pikemminkin joidenkin yksityisen sektorin tulkkien epäluotettavuuteen ja heikkoon kielitaitoon sekä toisaalta siihen, että tulkki ottaa asiaan kantaa.

Jatkotutkimusta ajatellen tämän tutkimuksen pohjalta voisi olla kannattavaa tehdä kattavampi tutkimus, johon osallistuisi enemmän haastateltavia ja jolloin myös tutkimuksen tulokset voisivat olla luotettavampia. Sen lisäksi yksi jatkotutkimuksen

kannalta mahdollisista tehtävistä olisi tutkia paremmin tulkkauksen teknistä toteutusta Rajavartiolaitoksessa ja sen vaikutusta tulkkauksen laatuun. Rajavartiolaitoksessa suoritettava kysely- ja haastattelututkimus vaatii kuitenkin Rajavartiolaitoksen myöntämän tutkimusluvan, jolloin tutkimuksen aihe ja tutkimusmenetelmä on erikseen hyväksyttävä viranomaisella.

Aineisto ja tutkimusmenetelmät soveltuivat tämän tutkimuksen tarpeisiin. Haastatteluissa onnistuttiin saamaan kaikki tutkimuksen kannalta keskeinen tieto sekä luomaan katsaus tulkkiin kohdistuviin rooliodotuksiin Rajavartiolaitoksen toiminnassa. Tutkimuksen tuloksien pohjalta ei kuitenkaan voida tehdä pitkälle meneviä johtopäätöksiä. Tämä koskee etenkin Rajavartiolaitoksen tutkijoiden näkemyksiä, sillä tutkimus ei heidän osaltaan ole riittävän kattava. Tämä tutkielma onkin vain pieni askel kohti parempaa ymmärrystä tulkkiin kohdistuvista rooliodotuksista.

9 Lähdeluettelo

- Alastalo, M. & Åkerman, M. & Vaittinen, T. (2017). Asiantuntijahaastattelu. Teoksessa: M. Hyvärinen. & P. Nikander. & J. Ruusuvoori. *Tutkimushaastattelun käsikirja* [e-kirja]. Tampere: Vastapaino.
- Angelelli, C. (2003). The Interpersonal Role of the Interpreter in Crosscultural Communication. A Survey of Conference, Court and Medical Interpreters in the US, Canada and Mexico. Teoksessa: L. Brunette & G. Bastin & I. Hemlin & H. Clarke (toim.) *The Critical Link 3. Interpreters in the Community. Selected papers from the Third International Conference on Interpreting in Legal, Health and Social Service Settings*, Montreal, Quebec, Canada, 22–26 May 2000. Amsterdam/Philadelphia: Benjamins, 15–26.
- Fielding, N. (1996). Qualitative interviewing. Teoksessa N. Gilbert (toim.), *Researching social life*. London: Sage, 135–153.
- Gile, D. (1999). Testing the Effort Models' Tightrope Hypothesis in simultaneous interpreting – a Contribution. *Hermes* 23, 153–172.
- Hale, S. B. (1997-I). The Treatment of Register Variation in Court Interpreting. *The Translator vol.3*, 39–54.
- Hale, S. B. (2004). *The Discourse of Court Interpreting: Discourse Practices of the Law, the Witness, and the Interpreter*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Co.
- Helminen, K. & Fredman, M. & Kanerva, J. & Tolvanen, M. & Viitanen, M. (2014). *Esitutkinta ja pakkokeinot*. Helsinki: Talentum.
- Heusala, A. & Lohiniva, A. & Malmi, A. (2008). *Samalla puolella - eri puolilla rajaa: Rajaturvallisuuden edistäminen Suomen ja Venäjän viranomaisyhteistyönä*. Tampere/ Espoo: Poliisiammattikorkeakoulu, Raja- ja merivartiokoulu.

- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. (2008). *Tutkimushaastattelu: Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Gaudeamus .
- Isolahti, N. (2013). *Tulkkauksen tarkkuus rikosoikeudenkäynnissä - saavuttamaton ihanne*. Tampere: Tampere University Press.
- Kinnunen, T. & Vik, G-V. (2015). Oikeustulkkaus osana monikielistä oikeudenkäyntiä. Teoksessa: S. Aaltonen & K. Abdallah & N. Siponkoski (toim.), *Käännetyt maailmat: Johdatus käänösviestintään*. Helsinki: Gaudeamus, 209–216.
- Koppa 2015: lähiluku. Osoitteessa:
<https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/aineiston-analyysimenetelmat/lahiluku>. Viitattu 26.4.2020.
- Koskinen, K. & Vuori, J. & Leminen, A-K. (2018). Johdanto. Teoksessa: K. Koskinen & J. Vuori & A-K. Leminen (toim.), *Asioimistulkkaus: monikielisen yhteiskunnan arkea*. Tampere: Vastapaino, 7–28.
- Mikkelson, H. (2000). *Introduction to Court Interpreting. Translation Practices Explained*. Manchester: St. Jerome Publishing.
- Puolustusvoimat (2016). *YLPALVO: Yleinen palvelusohjesääntö*. Esitteessä: P. Halonen, I. Karvinen (toim.), Pääesikunta: Juvenes Print Oy.
- Pöchhacker, F. & Shlesinger, M. (2002). *The Interpreting Studies Reader. Routledge Language Readers*. London: Routledge.
- Rajavartiolaitos (s.d.): hallintoyksiköt. Osoitteessa:
<https://www.raja.fi/hallintoyksikot>. (Viitattu 11.5.2020.)
- Rajavartiolaitos (s.d.): rajatarkastukset. Osoitteessa:
<https://www.raja.fi/tehtavat/rajatarkastukset>. (Viitattu 11.5.2020.)
- Rajavartiolaitos (s.d.): tehtävät. Osoitteessa: <https://www.raja.fi/tehtavat>. (Viitattu 26.4.2020.)

- Ruusuvuori, J. (2010). Litteroijan muistilista. Teoksessa: M. Hyvärinen & P. Nikander, & J. Ruusuvuori (toim.) *Haastattelun analyysi* [e-kirja]. Tampere: Vastapaino.
- Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. (2006). KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto [Verkkójulkaisu]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto [ylläpitäjä ja tuottaja]. Osoitteessa: <https://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/>. (Viitattu 26.11.2019.)
- Setton, R. (1999). *Simultaneous Interpretation: A Cognitive Pragmatic Analysis*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- SKTL (2013). Oikeustulkin etiikka. Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto ry.
- SKTL (s.d.). Alan vaatimukset. Osoitteessa: https://www.sktl.fi/kaantaminen_ja_tulkkkaus/alalle-toihin/alan-vaatimukset/ (Viitattu 26.04.2020.)
- Tate, G. & Turner, G. H. (2002). The code and the culture. Sign language interpreting – in search of the new breed’s ethics. Teoksessa: F. Pöchhacker & M. Shlesinger (toim.) *The interpreting studies reader*. Routledge Language Readers. London: Routledge, 373–383.
- Tieteen termipankki (2020): asianosainen. Osoitteessa: [https://tieteentermipankki.fi/wiki/Oikeustiede:asianosainen_\(hallinto-oikeus\)](https://tieteentermipankki.fi/wiki/Oikeustiede:asianosainen_(hallinto-oikeus)). (Viitattu 11.5.2020.)
- Tieteen termipankki (2020): lähiluku. Osoitteessa: <https://www.tieteentermipankki.fi/wiki/Nimitys:lähiluku>. (Viitattu 11.5.2020.)
- Tulkkauksen asiantuntijatyöryhmä (2008). *Oikeustulkkauksen selvityshanke: Asiantuntijaryhmän raportti opetusministeriölle*. Helsingin yliopisto.
- Wadensjö, C. (1998). *Interpreting as interaction*. London: Longman

Oikeudelliset lähteet:

Aluevalvontalaki (755/2000). Osoitteessa:

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2000/20000755>. (Viitattu 11.5.2020.)

Esitutkintalaki (2011/805). Osoitteessa:

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2011/20110805>. (Viitattu 11.5.2020.)

Euroopan ihmisoikeussopimus (63/1999). Osoitteessa:

<https://finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1999/19990063>. (Viitattu 11.5.2020.)

Hallintolaki (434/ 2003). Osoitteessa:

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20030434>. (Viitattu 11.5.2020.)

Hallituksen esitys (63/2013) eduskunnalle oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain ja eräiden muiden lakien muuttamisesta. Osoitteessa:

<https://finlex.fi/fi/esitykset/he/2013/20130063>. (Viitattu 11.5.2020.)

Hallituksen esitys (72/2002) eduskunnalle hallintolaiksi ja laiksi.

hallintolainkäyttölain muuttamisesta. Osoitteessa:

<https://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2002/20020072>. (Viitattu 11.5.2020.)

Kielilaki (423/2003). Osoitteessa:

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20030423>. (Viitattu 11.5.2020.)

Laki oikeudenkäynnistä hallintoasioissa (808/2019). Osoitteessa:

<https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2019/20190808>. (Viitattu 11.5.2020.)

Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa (689/1997). Osoitteessa:

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1997/19970689>. (Viitattu 11.5.2020.)

Laki rajavartiolaitoksen hallinnosta (577/2005). Osoitteessa:

<https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2005/20050577>. (Viitattu 11.5.2020.)

Laki rajavartiolaitoksesta (5/1975). Osoitteessa:

<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1975/19750005>. (Viitattu 11.5.2020.)

Pakkokeinolaki (2011/806). Osoitteessa:

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2011/20110806>. (Viitattu 11.5.2020.)

Rajavartiolaki (578/2005). Osoitteessa:

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2005/20050578>. (Viitattu 11.5.2020.)

Rikoslaki (1889/39). Osoitteessa:

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001>. (Viitattu 11.5.2020.)

Schengenin rajasäännöstö = Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EY) N:o 562/2006. Osoitteessa: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/HTML/?uri=LEGISSUM:114514&from=EN>. (Viitattu 20.1.2020)

Suomen perustuslaki (1999/731). Osoitteessa:

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>. (Viitattu 11.5.2020.)

Ulkomaalaislaki (301/2004). Osoitteessa:

<https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2004/20040301>. (Viitattu 11.5.2020.)

Valtioneuvoston asetus rajavartiolaitoksesta (651/2005). Osoitteessa:

<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2005/20050651> (Viitattu 11.5.2020.)

Esitutkintalaki (2011/805). Osoitteessa:

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2011/20110805>. (Viitattu 11.5.2020.)

Esitutkintalaki (2011/805). Osoitteessa:

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2011/20110805>. (Viitattu 11.5.2020.)

Liite 1. Haastattelukysymykset tulkeille

KYSYMYKSET TULKILLE

TULKIN ROOLIT JA TEHTÄVÄT RAJAVIRANOMAISTULKKAUKSESSA

- Minkälaisissa tilanteissa ja tehtävissä tulkeja tarvitaan rajaviranomaisessa?
- Vaikuttaako tulkin läsnäolo/puuttuminen toimenpiteiden suorittamiseen? Millä tavoin?
- Saako tulkki selittää asioita tai käsitteitä tulkattaville omasta aloitteesta?
- Kenelle tulkin sinun mielestäsi on oltava lojaali?

HYVÄ TULKKAUS

- Mitkä ovat mielestäsi hyvän ja onnistuneen tulkkauksen kriteerit? Mikä näistä kriteereistä on tärkein?
- Pitääkö tulkin sinun mielestäsi tulkata aivan kaikki?

TULKIN PÄTEVYYS

- Mitkä ovat sinun mielestäsi pätevän tulkin kriteerit (esim. koulutustaso, työkokemus)?
- Mitä puutteita rajaviranomaisten valmiuksissa työskennellä tulkin kanssa mahdollisesti on ja mitä voidaan parantaa sinun kokemuksestasi pohjalta?

YHTEISTYÖ

- Mitä ongelmatilanteita on ollut? Miten niitä voisi ehkäistä tulevaisuudessa?
- Mitä etukäteismateriaaleja tulkille lähetetään/annetaan ennen tulkkaustilannetta? Onko niitä riittävästi?
- Käytetäänkö mahdollisesti etätulkkausta?

Liite 2. Kysymykset tutkijoille

HAASTATTELUKYSYMYKSET RAJAVIRANOMAISILLE

TULKIN ROOLIT JA TEHTÄVÄT RAJAVIRANOMAISTULKKAUKSESSA

- Minkälaisissa tilanteissa ja tehtävissä tulkkeja tarvitaan?
- Vaikuttaako tulkin läsnäolo/puuttuminen toimenpiteiden suorittamiseen?
Millä tavoin?
- Saako tulkki selittää asioita tai käsitteitä tulkattaville omasta aloitteesta?
- Kenelle tulkin sinun mielestäsi on oltava lojaali?

HYVÄ TULKKAUS

- Mitkä ovat mielestäsi hyvän ja onnistuneen tulkkauksen kriteerit? Mikä näistä kriteereistä on tärkein?
- Pitääkö tulkin sinun mielestäsi tulkata aivan kaikki?

TULKIN PÄTEVYYS

- Mitkä ovat sinun mielestäsi pätevän tulkin kriteerit (esim. koulutustaso, työkokemus)?
- Mitä puutteita tulkkien pätevyudessa on ja missä on sinun kokemuksesi pohjalta parantamisen varaa?

YHTEISTYÖ

- Mitä ongelmatilanteita on ollut? Miten niitä voisi ehkäistä tulevaisuudessa?
- Mitä etukäteismateriaaleja tulkille lähetetään/annetaan ennen tulkkaustilannetta? Olisiko niitä mahdollista antaa enemmän?
- Saatteko koulutusta tulkkien kanssa työskentelyä varten? Onko se riittävä?

Liite 3. Suostumuslomake tutkimukseen osallistumisesta

Suostumus haastatteluun osallistumisesta

Pro gradu -tutkielman nimi

Tulkin tehtävät ja häneen kohdistuvat rooliodotukset tulkkauksessa rajaviranomaisessa.

Tutkielman tekijä

Miroslav Girshfeld. Kääntämisen ja tulkkauksen maisterikoulutettava. Helsingin yliopisto.

Tutkimuksen kuvaus

Tutkimukseni tarkoituksena on selvittää, eroavatko tulkkien ja rajaviranomaisten näkemykset 1) onnistuneesta tulkkauksesta, 2) tulkin roolista ja tehtävistä viranomaistoiminnassa ja 3) yhteistyöstä viranomaistoiminnassa. Lisäämällä tietoisuutta näistä asioista voidaan varmistaa, että viranomaisen ja tulkin yhteistyö on mahdollisimman sujuvaa ja vaivatonta.

Tutkimustani varten haastattelen kolmea tulkkia ja kolmea rajaviranomaista. Kriteerinä rajaviranomaisten valinnalle on se, että heillä on kokemusta tulkin käytöstä tehtäviä suorittaessa. Tulkkien valinnan kriteerinä on sen sijaan se, että heillä on kokemusta toimeksiantojen suorittamisesta rajaviranomaisessa, tai että he ovat rajavartiolaitoksen omia tulkkia.

Haastattelua varten olen luonut kysymyspohjan, johon kuuluu 11 kysymyskokonaisuutta liittyen tulkkien ja rajaviranomaisten käsityksiin tässä tutkimuksessa selvitettävistä aiheista. Ennen haastattelua haastateltaville lähetetään kysymyspohjan sekä suostumuslomakkeen tutkimukseen osallistumisesta. Haastattelun kesto on tarkoitus pitää 30–45 minuutissa. Haastattelut nauhoitetaan nauhurille ja tallennetaan tietokoneelle analyysia varten. Haastattelun aikana huoneessa on vain tutkimuksen tekijä ja haastateltava.

Kaikki haastatteluista saatu aineisto käytetään vain kyseiseen tutkimukseen. Haastatteluun osallistuvien tulkkien ja rajaviranomaisten henkilötiedot pidetään salaisina eikä niitä luovuteta kolmansille osapuolille. Nauhoitteet litteroidaan siten, että niistä ei voi tunnistaa haastateltua henkilöä. Haastattelujen aineisto analysoidaan ja julkaistaan pätkittäin kyseisessä pro gradu -tutkielmassa, minkä jälkeen se hävitetään. Pro gradu -tutkielma suoritetaan Helsingin yliopiston humanistiselle tiedekunnalle.

Suostumus

Minulle on selvitetty tutkimuksen tarkoitus ja toteutustapa. Olen tietoinen siitä, että tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista, henkilötietojani ei luovuteta kolmansille osapuolille, minua koskevaa tietoa käytetään ainoastaan kyseisessä tutkimuksessa ja tiedot hävitetään, kun tutkielma on valmis.

Suostun siihen, että vastaukseni nauhoitetaan ja käytetään kyseisessä tutkielmassa.

Voin halutessani keskeyttää haastattelun milloin tahansa kertomatta siihen syytä.

Päiväys

Haastateltavan allekirjoitus ja nimenselvennys _____

Автореферат на русском языке

«Ожидания относительно роли и функций переводчика в устном переводе в Ведомстве пограничной охраны Финляндии»

Автореферат дипломной работы на соискание академической степени
магистра гуманитарных наук

Хельсинкский университет

Гуманитарный факультет

Магистерская программа письменного и устного перевода

Мирослав Гиршфельд

Май 2020

Содержание

1	Введение.....	ii
2.	Правовой перевод в ведомстве пограничной охраны Финляндии	ii
2.1	Ведомство пограничной охраны Финляндии как организация.....	ii
2.2	Функции переводчика в Ведомстве пограничной охраны Финляндии	iv
3.	Метод исследования	vii
3.1	Метод сбора информации	vii
3.2	Метод анализа информации.....	ix
4	Результаты исследования.....	x

1 Введение

Роль устного перевода в работе органов власти и в обеспечении правовой защиты говорящих на иностранном языке лиц становится все более важной в связи с растущей глобализацией, трансграничным передвижением людей и сопутствующей этому преступностью. Вот почему важно, чтобы устный перевод в органах пограничного контроля был эффективным и действенным. Это, в свою очередь, требует знаний о том, какие ожидания направлены на переводчика и должностные лица. Данное исследование касается роли переводчика. Более хорошая осведомленность в вопросе о роли переводчика должна обеспечить эффективное сотрудничество между ними и должностными лицами Ведомства пограничной охраны.

В данной магистерской дипломной работе рассматривается роль и функции переводчика в Ведомстве пограничной охраны Финляндии. Задачей исследования было выяснить, что, по мнению следователей и переводчиков Ведомства пограничной охраны Финляндии, входит в функции и роль переводчика. Помимо этого, в исследовании были кратко рассмотрены служебные обязанности и рабочая обстановка переводчиков ведомства. Методом сбора данных для данной работы является полуструктурированное интервью.

2. Правовой перевод в Ведомстве пограничной охраны Финляндии

2.1 Ведомство пограничной охраны Финляндии как организация

Пограничная служба — это орган внутренней безопасности, действующий под руководством Министерства внутренних дел, и являющийся частью системы внешней безопасности (Ведомство пограничной охраны s.d: административные единицы; Хелминен и др. 2014: 135). В задачи Ведомства пограничной охраны Финляндии входит наблюдение и контроль водных и сухопутных границ, а также обеспечение безопасности пограничной зоны. В сферу деятельности

ведомства также входит международное сотрудничество с пограничными органами других стран и национальная оборона. (Ведомство пограничной охраны s.d: задачи). Утративший силу Закон о ведомстве пограничной охраны (5/1975 Раздел 2) гласил, что «внутренний распорядок Ведомства пограничной охраны является военным». Это означает, что в ведомстве присутствует военная дисциплина, четкие служебные отношения и методы работы (Вооруженные силы 2016: 14).

Как полиция и таможня, Ведомство пограничной охраны является органом предварительного следствия. В его задачи входит предотвращение, выявление и преследование за совершение уголовных преступлений либо самостоятельно, либо в сотрудничестве с другими государственными органами. Полномочия пограничника в значительной степени совпадают с полномочиями полицейского, за некоторыми исключениями. (Хеусала & Лохинива & Малми 2008: 212).

Полномочия Ведомства пограничной охраны являются значительными. Например, таможня или полиция не могут выполнять задачи в зоне ответственности пограничной службы самостоятельно. Однако, пограничная служба может выполнять задачи как полиции, так и таможни, если это необходимо для выполнения пограничных проверок и задач пограничного контроля.

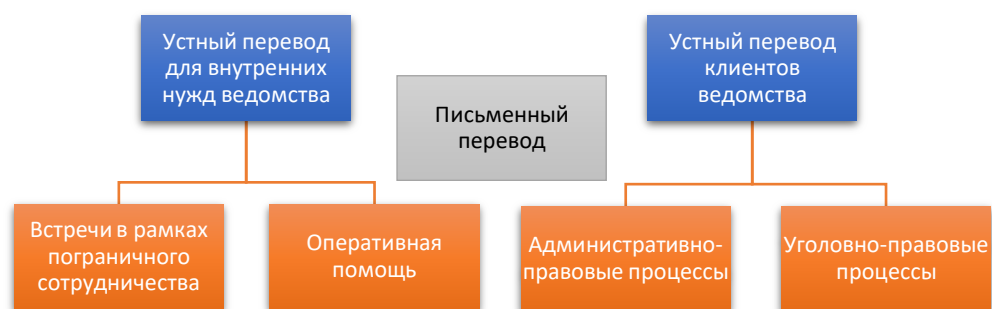
Пограничный контроль включает в себя меры контроля, направленные на предотвращение пересечения национальной границы и внешней границы Европейского Союза (Хеусала & Лохинива & Малми 2008: 209). Пограничные проверки, в свою очередь, включают в себя проверку пересекающих или намеревающихся пересечь границу лиц, товаров и транспортных средств в целях обеспечения безопасности. (Ведомство пограничной охраны s.d: пограничные проверки). Пограничные проверки иногда сопровождаются слушанием людей и в них может потребоваться устный перевод.

2.2 Функции переводчика в ведомстве пограничной охраны

Финляндии

В ведении пограничной службы находится четыре административных единицы на восточной границе Финляндии: Лапландия, Кайнуу, Северная Карелия и Юго-Восточная Финляндия. В штате каждой административной единицы состоит один действующий переводчик русского языка. Служебные задачи переводчиков в пограничной службе разнообразны, так как они могут включать как устный перевод разговорного языка, так и, среди прочего, перевод документов и других письменных текстов для внутренних нужд ведомства.

Ситуации устного перевода, связанные с деятельностью Ведомства пограничной охраны, можно условно разделить на две основные категории: первая - перевод для внутренних нужд Ведомства пограничной охраны, а вторая – перевод взаимодействия между клиентом и пограничниками, т.е. устный перевод клиентов ведомства. Обе эти категории могут быть далее разделены на две группы в зависимости от типа ситуации. Ниже приведена таблица с категориями и группами таких ситуаций перевода:

Обязанности переводчика согласно Административному закону (434/2003) и Уголовному закону Финляндии (1889/39) являются следующими:

1. Сохранение конфиденциальности полученной во время исполнения своих обязанностей информации
2. Отказ от заказа, если переводчик является заинтересованным лицом

3. Не злоупотребление информацией, полученной при исполнении обязанностей

Как видно из вышеупомянутых установленных законом обязательств, финское законодательство регулирует деятельность переводчика почти исключительно путем наложения на него так называемых негативных обязательств, то есть закон регулирует то, что переводчик не имеет права делать.

Обязательства также могут быть рассмотрены с точки зрения кодекса этики. Одной из наиболее влиятельных организаций в определении этики и профессионального кодекса переводчиков является Союз письменных и устных переводчиков Финляндии (SKTL). SKTL разработал кодексы профессиональной этики судебного и социального перевода, а также издал инструкции для судебных переводчиков.

Ниже приведены обязанности судебного переводчика, согласно профессиональному кодексу SKTL (2013):

1. Сохранять конфиденциальность информации, полученной при выполнении переводческой деятельности.
2. Отказаться от заказа, если переводчик является заинтересованным лицом.
3. Не злоупотреблять информацией, полученной при исполнении обязанностей.
4. Отказаться от заказа, для которого недостаточно квалификации.
5. Подготовиться к переводу в надлежащие сроки.
6. Переводить как можно более полно, без добавлений и удалений к сказанному.
7. Быть беспристрастным и не позволять чувствам, отношению и своему мнению влиять на переводческий процесс.
8. Переводчик не обязан помогать клиенту или выполнять какие-либо другие не относящиеся к устному переводу поручения.

9. Вести себя надлежащим образом в соответствии с требованиями задания и ситуации.
10. Сообщать о факторах, затрудняющих перевод.
11. Не наносить ущерб профессии своими действиями.
12. Постоянно развивать свои профессиональные навыки.

Кодекс этики определяет, к чему переводчик должен стремиться в своей работе. В основном – это идеал, который очень трудно достичь на практике (Хале 2004: 8). Важно помнить, что никакой кодекс этики не может учитывать все возможные ситуации, с которыми переводчик может столкнуться в своей профессиональной жизни, и поэтому требуется более ясное понимание роли переводчика в конкретных ситуациях.

Само понятие роль переводчика проблематично как концепция. Эта тема была достаточно обширно изучена, и ее популярность постоянно возрастала с 1970-х годов (Пёхгаккер & Шлезингер 2002: 198). На сегодняшний день существует множество концепций переводчика, в которых роль переводчика рассматривается с нескольких точек зрения. Исследования фокусируются на следующих вопросах:

1. Является ли переводчик активной или пассивной (невидимой) стороной?
2. Кому верен переводчик непосредственно в контексте перевода?
3. Какова роль переводчика?
4. Каковы различия между ролью переводчика на практике и в теории?

Следует также иметь в виду, что роль переводчика может быть очень ситуативной. Роль может рассматриваться, например, в контексте судебного разбирательства или посещения врача. Таким образом, точка зрения на роль переводчика чаще всего определяется конкретной ситуацией. В данном исследовании основное внимание уделено рассмотрению роли и задач переводчиков Ведомства пограничного контроля Финляндии, при этом, тем не

менее, в исследовании затрагиваются некоторые факторы, связанные с переводчиками частного сектора.

3. Метод исследования

3.1 Метод сбора информации

Так как целью магистерской работы является изучение представлений и мнений людей, в качестве метода сбора информации было выбрано полуструктурированное интервью. Полуструктурированное интервью — это метод интервью, который находится между свободным и стандартизированным типом интервью (Хирсьярви & Хурме 2001, 47–48).

Согласно Хирсьярви и Хурме (2001: 47–48), отличительной чертой полуструктурированного тематического интервью является то, что интервью не обязательно должно проходить заранее определенным образом от вопроса к вопросу, как например при стандартизированном интервью, но, тем не менее, полуструктурированное интервью является более стандартизированным, чем свободное интервью, так как интервьюер заранее определяет, какие темы будут обсуждаться. Предварительное определение тем гарантирует, что темы будут одинаковыми для всех респондентов (Хирсьярви & Хурме, 2001: 47–48). Это, в свою очередь, заметно упрощает обработку полученного исследовательского материала на этапе анализа.

В этом исследовании группа респондентов состоит из двух следователей и трех переводчиков Ведомства пограничной охраны Финляндии. Таким образом, в исследовании участвует в общем числе пять респондентов. Критерием для выбора следователей являлось то, что они должны иметь опыт работы с переводчиком при выполнении своих служебных задач. В то время как критерием для выбора переводчиков было то, что у них есть опыт работы переводчиком в ведомстве пограничной охраны Финляндии или что они являются собственными переводчиками пограничной службы. Таким образом, выбранные респонденты обеспечат многостороннее рассмотрение темы,

поскольку целью исследования является сравнение ответов представителей обеих групп и выявление различий и сходств между ответами данных групп.

Интервьюирование следователей и переводчиков является экспертным интервью. Экспертами являются лица, которые располагают редкой или специальной информацией о предмете исследования (Аластало & Окерман & Вайттинен 2017: Глава 9). Таким образом, объектом исследования в экспертном интервью являются знания и опыт экспертов, а не их личности (Руусувуори 2010).

Интервью составило по продолжительности приблизительно 30-45 минут. Интервью было записано на диктофон, после чего было сохранено на компьютер для дальнейшего анализа. Относительно короткая продолжительность интервью была призвана облегчить анализ материала, а также минимизировать влияние на нормальную работу респондентов. Все собеседования были проведены в помещениях пограничной службы.

Перед фактическим собеседованием каждому респонденту были отправлены вопросы интервью для ознакомления. Это было призвано обеспечить то, чтобы ответы респондентов были заранее обдуманы. Структура интервью состояла из следующих четырех тем: 1) роль и задачи переводчика в пограничной службе, 2) хороший перевод, 3) критерии квалифицированного переводчика, 4) сотрудничество между переводчиком и пограничниками. Каждая тема делилась на более мелкие подтемы и сопровождалась дополнительными уточняющими вопросами.

На этапе транскрибирования аудиозаписей интервью имена, личная информация и данные респондентов были удалены. Перед каждым собеседованием респондент получил для подписи форму о согласии на интервью, в которой была указана информация об авторе и цели исследования, а также об обработке персональных данных. Это было сделано для того, чтобы респондент знал о наиболее важных аспектах исследования.

3.2 Метод анализа информации

Для анализа весь материал интервью был транскрибирован. Точность транскрипции определяется проблемой исследования и методологическим подходом (Руусувуори 2010: 390). По данной причине, так как целью данного исследования является изучение мнений респондентов, было важно сосредоточиться не так на том, что говорит респондент, а на том, что он хочет сказать. Таким образом, при транскрибировании не учитывались такие особенности, как диалект, паузы или другие факторы, которые не имеют прямого отношения к предмету исследования. При транскрибировании каждому респонденту был присвоен анонимный идентификатор.

Методом анализа транскрибированного материала являлся так называемый метод пристального чтения. Метод пристального чтения является распространенным методом анализа в качественных исследованиях (Коппа 2015: пристальное чтение). Согласно Банку научных терминов (БНТ 2020, Пристальное чтение), метод пристального чтения являет собой чтение, при котором материал читается как можно более интенсивно и досконально, что позволяет анализировать материал в рамках определенной темы. Одним из преимуществ метода является то, что метод пристального чтения позволяет исследователю самостоятельно интерпретировать анализируемый материал. На практике метод пристального чтения включает в себя чтение и анализ в несколько этапов. (Банк научных терминов 2020.)

Весь материал был прочитан, после чего ответы переводчиков и ответы следователей были разделены на темы для более детального анализа. После этого цель состояла в том, чтобы составить общую картину на основании ответов респондентов, основываясь при этом на повторяющихся ответах в обеих группах. Помимо этого, были проанализированы аспекты, которые были в ответах лишь некоторых респондентов.

4 Результаты исследования

Следователи и переводчики, которые участвовали в исследовании, были согласны между собой в том, что переводчик должен быть надежной и беспристрастной стороной, которая позволяет должностным лицам выполнять свои задачи и обеспечивать правовую защиту гражданина, имеющего дело с пограничным ведомством. Обе опрошенные группы посчитали ключевыми критериями компетентного переводчика практический опыт переводчика в устном переводе, хорошие базовые знания относительно темы перевода, хорошие языковые навыки и культурную компетентность.

Устный перевод считается успешным, когда у переводчика есть хорошие условия для подготовки к переводу, когда переводчик может четко и эффективно передавать коммуникацию сторон и когда стороны хотят, чтобы их понимали. Переводчики считают, что перевод должен быть максимально полным по содержанию, в то время как по мнению следователей, перевод необязательно должен быть «слово в слово», но он должен содержать основную информацию, требуемую для проведения уголовного или административного процесса.

Согласно респондентам, в сотрудничестве между переводчиками и следователями проблемы бывают редко, но у переводчиков возникали некоторые проблемы с технической реализацией устного перевода. Также были трудности с переводом неопытных пограничников и трудности с своевременным заказом переводчиков. Ответы опрошенных следователей позволяют предположить, что проблемные ситуации, с которыми они сталкиваются, связаны с переводчиками из частного сектора, у которых могут быть иногда плохие знания темы перевода и которые в некоторых случаях могут быть ненадежными. Трудности были также с тем фактом, что переводчик может во время перевода высказать свое мнение при рассмотрении вопроса.

Список литературы

- SKTL (2013). Oikeustulkin etiikka. Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto ry.
- Административный закон (434/ 2003) = Hallintolaki (434/ 2003). Адрес источника: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20030434>. (Ссылка от 11.5.2020.)
- Аластало & Окерман & Вайттинен 2017 = Alastalo, M. & Åkerman, M. & Vaittinen, T. (2017). Asiantuntijahaastattelu. Teoksessa: M. Hyvärinen. & P. Nikander. & J. Ruusuvoori. *Tutkimushaastattelun käsikirja* [e-kirja]. Tampere: Vastapaino.
- Банк научных терминов 2020 = Tieteen termipankki (2020): lähiluku. Адрес источника: <https://www.tieteentermipankki.fi/wiki/Nimitys:lähiluku>. (Ссылка от 11.5.2020.)
- Ведомство пограничной охраны s.d = Rajavartiolaitos (s.d.): hallintoyksiköt. Адрес источника: <https://www.raja.fi/hallintoyksikot>. (Ссылка от 11.5.2020.)
- Ведомство пограничной охраны s.d = Rajavartiolaitos (s.d.): rajatarkastukset Адрес источника: <https://www.raja.fi/tehtavat/rajatarkastukset>. (Ссылка от 26.4.2020.)
- Ведомство пограничной охраны s.d = Rajavartiolaitos (s.d.): rajatarkastukset. Адрес источника: <https://www.raja.fi/tehtavat/rajatarkastukset>. (Ссылка от 11.5.2020.)
- Вооруженные силы 2016 = Puolustusvoimat (2016). *YLPALVO: Yleinen palvelusohjesääntö*. Esitteessä: P. Halonen, I. Karvinen (toim.), Pääesikunta: Juvenes Print Oy.
- Закон о ведомстве пограничной охраны (5/1975) = Rajavartiolaitolaki (578/2005). Адрес источника: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2005/20050578>. (Ссылка от 11.5.2020.)

Коппа 2015 = Коппа 2015: lähiluku. Адрес источника:
<https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/aineiston-analyysimenetelmat/lahiluku>. Ссылка от 26.4.2020.

Пёхгаккер & Шлезингер 2002 = Pöchhacker, F. & Shlesinger, M. (2002). *The Interpreting Studies Reader. Routledge Language Readers*. London: Routledge.

Руусувуори 2010 = Ruusuvuori, J. (2010). Litteroijan muistilista. Teoksessa: M. Нувярinen & P. Nikander, & J. Ruusuvuori (toim.) *Haastattelun analyysi* [e-kirja]. Tampere: Vastapaino.

УГОЛОВНЫЙ закон (1889/39) = Rikoslaki (1889/39).
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001>. (Ссылка от 20.1.2020)

Хале = Hale, S. B. (2004). *The Discourse of Court Interpreting: Discourse Practices of the Law, the Witness, and the Interpreter*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Co.

Хелминен и др. 2014 = Helminen, K. & Fredman, M. & Kanerva, J. & Tolvanen, M. & Viitanen, M. (2014). *Esitutkinta ja pakkokeinot*. Helsinki: Talentum.

Хеусала & Лохинива & Малми 2008 = Heusala, A. & Lohiniva, A. & Malmi, A. (2008). *Samalla puolella - eri puolilla rajaa: Rajaturvallisuuden edistäminen Suomen ja Venäjän viranomaisyhteistyönä*. Tampere/ Espoo: Poliisiammattikorkeakoulu, Raja- ja merivartiokoulu.

Хирсъярви & Хурме 2008 = Hirsjärvi, S. & Hurme, H. (2008). *Tutkimushaastattelu: Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Gaudeamus.